

Itä-Euroopan työryhmän matka Latviaan 4.-6.5.2001

Timo Frilander

KUN:on asettaman Itä-Euroopan työryhmän tutustumismatka suuntautui loppukeväästä 2001 Latvian pääkaupunkiin Riikaan. Matkakohteen valinta oli sikäli perusteltu, että kirkkomme yhteydenpito Baltiaan on ollut varsin Viro-painotteista. Sekä vierailun että sen yhteydessä järjestetyn seminaarin tavoitteena oli hankkia ensikäden tietoa paitsi Latvian evankelis-luterilaisen kirkon nykytilanteesta, myös maan uskonnollisesta kehityksestä yleensä. Lähes kaikki työryhmän jäsenet sekä työskentelyyn osallistuvat viranhaltijat osallistuivat kolmipäiväiseen Latvian-vierailuun. Lisäksi tutustumismatkalle kutsuttiin Paavo Kettunen (KUN:on asettaman Ystävyyssseurakuntatyöryhmän puheenjohtaja) sekä Leena Märsylä (KUO).

Itä-Euroopan työryhmän Latvian-vierailun virallisuontoinen osio koostui perjantaina 4.5.2001 toteutetusta seminaarista sekä sen jälkiarvioinnista lauantai-aamuna 5.5.2001. Seminaarin yhteydessä työryhmän jäsenille tarjoutui mahdollisuus tavata Latvian kirkkojen ja uskonnollisten yhdyskuntien edustajia. Lauantaina 5.5.2001 työryhmä vieraili Suomen Latvian-suurlähetystössä, jonne Riiaassa pysyvämminkin oleskelevien suomalaisten ohella oli niinikään kutsuttu myös paikallisten kirkkojen edustajia. Tiiviin ja varsin antoisan työrupeaman jälkeinen lauantai-ilta huipentui kulttuuripainotteiseen ohjelmaan.

Seminaarin antia

Itä-Euroopan työryhmän seminaari koontui Riikan tuomiokirkon takana sijaitsevassa Luther-Akatemiassa. Aikatauluihin liittyneiden sekaannusten johdosta seminaari pääsi alkamaan hiukan ilmoitettua myöhemmin; aiemmasta käytännöstä poiketen Viro ja Latvia eivät keväällä 2001 siirtyneet kesäaikaan. Tätä ei kuitenkaan valmisteluvaiheessa huomattu, joten suomalaiset myöhästyivät reippaanlaisesti seminaaria edeltäneeltä lounaalta. Tapahtuneen johdosta perjantai-iltapäivälle 4.5. suunniteltua ohjelmaa jouduttiin hieman tiivistämään.

Ennen varsinaisen seminaarin alkua latvialaiset isännät esittelivät Luther-Akatemiaa lyhyesti suomalaisille vieraille. Muutaman vuoden ikäinen oppilaitos toimii Latvian ev.-lut. kirkon työntekijöiden koulutuskeskuksena. Jos kohta Latvian yliopiston teologinen tiedekunta avattiin uudelleen v. 1990, Luther-Akatemia on käytännössä maan johtava pappiskoulutusta antava opinahjo. Sitä voi luonnehtia eräänlaiseksi "kirkolliseksi" tiedekunnaksi. Suhteessa pappisvirkaan Akatemialla on portinvartijan rooli; nykyjärjestelmässä kirkon virkaan pyrkivien teologien on vähintään täydennettävä opintojaan mainitussa tunnustuksellisessa oppilaitoksessa. Akatemiaa johtaa eläkeikään ehtinyt saksansaksalainen professori Reinhardt Slenczka. Yhteydet Missouri-synodiin näyttävät varsin tiiviiltä: Luther-Akatemian henkilökuntaa mm. koulutetaan Fort Waynessa, Yhdysvalloissa.

Seminaarin avasi Itä-Euroopan työryhmän puheenjohtaja tri Matti Kotiranta.

Seminaarin ensimmäisen laajan puheenvuoron käytti dosentti Jouko Talonen. Latviassa pidempään työskennellyt Talonen esitteli monipuolisesti paitsi nyky-Latvian kirkollista tilannetta, myös neuvostokauden perintöä. Katsauksensa lähistoriaa käsitelleessä osuudessa Talonen valotti erityisesti ns. "punaisen arkkipiispan" Gustavs Turs'n monitahoista persoonaa. Baltian uusiin uskonnollisiin virtauksiin, mm. latvialaista folklorea hyödyntävään Jauna Paaudze ("Nuori sukupolvi")-liikkeeseen Talonen ei kiintoisassa esityksessään juuri puuttunut.

Alkuperäisen aikataulutuksen pettämisestä johtuen Matti Kotirannan alustus Uskonnonvapauskysymykset Baltiassa ja Latviassa siirrettiin lauantaiaamuun 5.5.2001. Perjantai-iltapäivän jäljellä olleet sessiot omistettiin ohjelman mukaisesti Latvian kirkkojen ja uskonnollisten

yhdyskuntien omille puheenvuoroille. Loppupäivän osuuden aloitti perinteisen enemmistötunnustuksen, Latvian evankelis-luterilaisen kirkon arkkipiispa Janis Vanags.

Esityksensä aluksi arkkipiispa lausui lämpimän kiitoksensa siitä, että Suomen kirkon edustajat olivat näinkin suurella joukolla saapuneet kuulemaan Latvian kirkkojen sekä uskonnollisten yhdyskuntien edustajia. Vanags palautti lyhyesti seminaariväen mieleen muutamia Latvian luterilaisuuden kannalta keskeisiä vuosilukuja. Riikan kaupunkiin perustettiin sekä saksalainen että latvialainen luterilainen seurakunta jo 1520-luvun varhaisina vuosina. Vuonna 1918 tapahtuneen Latvian itsenäistymisen myötä käynnistyi vilkas keskustelu uuden kansallisen kirkon tulevaisuudesta ja sen järjestysmuodosta. Luterilainen kirkko omaksui lopulta ruotsalaisen valtiokirkkomallin. Osin tästä perusvalinnasta sekä Latvian kulttuuris- maantieteellisestä asemasta johtuen ruotsalaiset ja saksalaiset vaikutteet leimasivat vahvasti maailmansotien välistä ajanjaksoa.

Neuvostokaudella selviytymisestä tuli kirkon ykköstavoite. Painotuotteisiin kohdistuneet rajoitukset vaikeuttivat merkittävästi teologikoulutusta. Edelleen kaikista entisen Itä-Euroopan maista tuttu poliittinen painostus lamautti kirkon toimintaa. Tietynlaisen ghettoutumisen ja muiden kielteisten vaikutusten ohella Vanags näki neuvostokauden perinnössä positiivisiakin puolia. Kirkko oppi vainon vuosina paljon sellaista, jolla se nyt voi rikastuttaa myös kaatuneen rautaesiripun länsipuolella toimineiden "parempiosaisen" kirkkojen elämää. Arkkipiispa korosti tässä yhteydessä sitä, ettei Neuvostoliitossa ollut "moraalista tyhjiötä". Esi-merkkinä hän nosti esiin seksuaalimoraalin, joka neuvostokaudella oli korkeammalla tasolla kuin nyt.

Arkkipiispa Vanags totesi, että Latvian ev.-lut. kirkossa nykyisin selkeästi havaittava konservatiivisuus nousee pitkän perinteen pohjalta. Neuvostokaudella Latvian kirkon ulkosuhteet rajoituivat kansainvälisten kirkkoliittojen piiriin. Tuolloin keskeisiä yhteistyökumppaneita olivat mm. Pohjois-Elben ja Skandinavian luterilaiset sisarkirkot. Maailemansotien välisiä painotuksia ajatellen nämä ulkosuhteet olivat Latvian kirkon kannalta jo sinällään varsin luontevia. Jos kohta suhteet Saksaan ja Skandinaviaan ovat pysyneet tärkeinä myös Latvian itsenäistymisen jälkitilanteessa, yhteistyö on viime vuosina laajentunut myös LML:n ulkopuolelle. Nykyisellään yhteydet sekä Missouri-synodiin että Saksan tunnustukselliseen ev.-lut. kirkkoon vastaavat Latvian luterilaisuuden itseymmärrystä. Arkkipiispa Vanags muistutti suomalaisia siitä, että uusista yhteistyökumppaneista huolimatta Latvian ev.-lut. kirkko on edelleen monien kansainvälisten kirkkoliittojen, mm. KMN:n jäsen.

Arkkipiispa Vanags pahoitteli kirkkonsa teologisen sivistyksen ohuutta. Hän huomautti, että esimerkiksi Viron tilanteesta poiketen Latvia on monitunnustuksellinen ja moniuskontoinen maa. Näissä olosuhteissa koulutukseen panostaminen olisi erityisen toivottavaa. Maan sisäisen ekuumenian tarve on ilmeinen, mutta riittävästi koulutettujen teologiien puute vaikeuttaa tunnustuskuntien keskinäistä vuoropuhelua. Samasta syystä Latvian ev.-lut. kirkolla on ollut vaikeuksia määrittää omaa linjaansa suhteessa esimerkiksi JD:iin tai Porvoon kirkkoyhteisöön.

Vaikka tunnustuskuntien välistä teologisuusluontoista vuoropuhelua kaivattaisiin nykyistä enemmän, kirkkojen ja uskonnollisten yhdyskuntien suhteet toimivat henkilötasolla varsin hyvin. Joskaan Latviassa ei toistaiseksi ole varsinaista ekuumeenista neuvostoa, maan keskeisten

kirkkojen ja uskonnollisten yhdyskuntien johtajat ovat hiljakkoin sopineet säännöllisistä monenkeskisistä tapaamisista. Tätä käytäntöä on sovellettu vuoden 2001 alusta.

Arkkipiispa Vanags totesi, että valtiovalan ja perinteisen kansalliskirkon (National Church; ilmaus Vanags'n) suhteet ovat ajoittain olleet ongelmalliset. Näihin saakka valtio on kohtuuttomasti ignoroinut kirkkoa. Tilanne saattaa kuitenkin kohentua lähitulevaisuudessa. Kirkkojen elämään ja yhteiskuntamoraaliin liittyviä kysymyksiä selvittelemään on taannoin asetettu erityinen komitea, jota johtaa pääministeri. Mainittu komitea tosin on tosin lisännyt muiden kirkkojen ja uskonnollisten yhdyskuntien pelkoja luterilaisuuden hegemoniasta.

Kysymys koulujen uskonnonopetuksesta on jatkuvasti päivänpolttava ongelma. Roomalaiskatolinen kirkko kannattaa voimakkaasti tunnustuksellista uskonnonopetusta. Luterilaisen kirkon kanta sitä vastoin on ollut kaksijakoinen. Kirkko korostaa yhtäältä sitä, ettei uskontoa voida opettaa tunnustuksettomasti. Toisaalta lähtökohtaisesti tunnustuksetonkin uskonnonopetus on parempi vaihtoehto kuin uskonnon täydellinen puuttuminen valtion koulujen opetusohjelmista. Kysymyksen vaikeudesta kertoo se, että Latvian edellinen hallitus kaatui juuri kiistaan uskonnonopetuksen asemasta valtion kouluissa. Periaatteellisella tasolla kysymys tosin on jo ratkaistu siten, että laki takaa Latvian perinteisille tunnustuskunnille oikeuden uskonnonopetukseen. Käytännössä tämä ei kuitenkaan aina toteudu, koska valtiolla ei ole riittävästi taloudellisia resursseja uskonnonopetuksen järjestämiseen. Ns. uusilla uskonnollisilla yhteisöillä on rekisteröitymisoikeus, mutta ei mahdollisuutta uskonnonopetukseen.

Arkkipiispa Vanags totesi, että latvialainen yhteiskunta on pitkälle maallistunut. Vaikka 45 % latvialaisista identifioi itsensä luterilaisiksi, ainoastaan 10 % väestöstä osallistuu aktiivisesti seurakuntien toimintaan. Luterilaisen kirkon näkyvyys mediassa on toistaiseksi varsin vaatimaton. Tällä hetkellä kirkko kuitenkin saa TV- ja radiotoimintaansa tukea Missouri-synodilta. Latviassa toimii myös kristillinen ekumeeninen radioasema. Valtion budjettiongelmista johtuen kristillisen ohjelmatarjonnan määrä on kokonaisuutena vähäinen.

Perinteisistä vapaakirkoista Latvian Baptistiunioni oli seminaarissa edustettuna. Arkkipiispa Vanagsin jälkeen esiintynyt pastori Edgars Mažis esitteli latvialaisen baptismin historiaa ja tulevaisuuden näkymiä.

Latvian Baptistiunioni on sikäli poikkeuksellinen, että sitä johtaa piispa. Kun valtaosa baptistiunioneista ei piispanvirkaa hyväksy, kysymys piispuuden teologisesta perustasta nousi esiin Mažisin alustuksen jälkeisessä keskustelussa. Mažis totesi, että ratkaisu palautuu neuvostoajan kokemuksiin. Osin piispanviran ansiosta baptistien oli helpompi toimia yhteistyössä muiden kristillisten kirkkojen kanssa. Mažis korosti, ettei piispuudella Latvian Baptistiunionin näkökulmasta ole samaa teologista sisältöä kuin esimerkiksi luterilaisilla. Baptistien valtauoman tekemät pragmaattiset linjavalinnat johtivat neuvostokaudella erittäin konservatiivisten maanalaisten baptistiyhteisöjen syntyyn. Eksklusiivinen maanalainen kirkko toimii edelleen, mutta sillä ei ole käytännössä ole merkitystä.

Keskustelussa todettiin, että uudelleenkastaminen muodostaa ongelman myös Latviassa. Kastamattomia lapsia ei myöskään kelpuuteta Baptistiunionin jäseniksi.

Latvian Baptistiunioniin kuuluu kaikkiaan 81 seurakuntaa, joista 7 on venäjänkielisiä. Mažis totesi, että unionin sisällä on joitakin kansallisia jännitteitä. Latvialaiset ovat omasta puolestaan pyrkineet luomaan kontakteja Venäjällä toimiviin baptistiyhteisöihin, mutta toistaiseksi nämä yhteydenotot eivät ole tuottaneet mainittavia tuloksia.

Riikan vanhauskoinen Grebensciskovan seurakunta kuului suomalaisesta näkökulmasta katsoen eksoottisimpiin seminaarissa esittäytyneisiin latvialaisyhteisöihin. Yhteisöä esitteli Sergejs Pitschugin. Kyseessä on Euroopan suurin vanhauskoisyhteisö, johon kuuluu n. 70 000 jäsentä. Yhteisön historia palautuu 1600-luvulle, jolloin etupäässä Pskovin ja Novgorodin seuduilta lähteneet vanhauskoispaikolaiset asettuivat silloiselle Liivinmaalle.

Latvian vanhauskoisyhteisöt ovat täysin itsenäisiä. Tästä seurakuntaperiaatteesta johtuen niiden suhtautuminen ympäröivään yhteiskuntaan vaihtelee jyrkän eksklusiivisesta varovaisen avoimeen. Venäjän ja myös Latvian alkuperäiset vanhauskoisyhteisöt ovat olleet identtisiä kyläyhteisön kanssa. Modernisaation ja sitä seuranneen kyläyhteisöjen hajoamisen myötä myös vanhauskoisyhteisöjen sisäinen kiinteys on rapautunut. Latvian vanhauskoisyhteisöt ovat perinteisesti rajoittuneet ainoastaan venäläisen väestönosan piiriin. Sääntö ei tosin nykyisellään ole täysin ehdoton. Joskaan vanhauskoiset eivät harjoita aktiivista lähetystyötä, yhteisön piiriin on tullut jonkin verran latvialaisia avioliittojen kautta. Latvian yhteisöt edustavan vanhauskoisuuden ns. papitonta linjaa. Vaikka jumalanpalvelus rakenteellisesti vastaakin pitkälti venäläistä riitusta, pappien puuttuminen muuttaa palvelusten luonnetta ratkaisevasti. Latvian vanhauskoiset eivät esimerkiksi vietä

ehtoollista. Minkäänlaista liturgista vaatetusta ei myöskään käytetä.

Eksklusiivisten vanhauskoisyhteisöjen jumalanpalvelukset ovat ulkopuolisilta suljettuja. Avoimemmat yhteisöt saattavat sallia ulkopuolisen tarkkailijan läsnäolon. Varsinainen osallistuminen jumalanpalvelukseen ei kuitenkaan näissä tapauksissa tule kysymykseen. Avoimemmat yhteisöt pyrkivät vuoropuheluun ortodoksisen kirkon kanssa. Myös Venäjän ortodoksisen kirkon asenne on viime vuosina tässä suhteessa muuttunut aiempaa myönteisemmäksi.

Roomalaiskatolisen kirkon edustaja, isä Arturs Kristapovičs avasi esityksensä lyhyellä historiallisella katsauksella. Hän muistutti, että katolinen usko vakiintui alueella jo 1100-luvun lopulla. Ilman viittauksia uskonpuhdistuksen aikaan isä Kristapovičs siirtyi suoraan neuvostokautteen. Kuten arkkipiispa Vanags omassa alustuksessaan, myös Kristapovičs korosti neuvostokauden myönteisiä piirteitä, korkeaa moraalialia sekä mm. huumeongelman puuttumista. Toisaalta hän totesi, että kommunistivalta merkitsi myös yhteiskunnan aggressiivista militarisointia.

Aina toiseen maailmansotaan saakka ¾ Latvian valtioalueesta oli tunnustukseltaan luterilaista. Vain Latgale maan kaakkoiskulmassa oli katolista aluetta. Neuvostovallan vuosina kirkko pääsääntöisesti onnistui säilyttämään hierarkkisen rakenteensa: ainoastaan 1960-luvun puolivälissä maan roomalaiskatoliset joutuivat lyhyen aikaa elämään ilman piispaa.

Neuvostokauden päätyttyä kirkko on aloittanut määrätietoisen jälleenrakennustyön. Kirkko harjoittaa sekä lähetystoimintaa että korjaa tuhoutunutta rakennuskantaa. Myös uudisrakennustoiminta on vilkasta. Roomalaiskatolisella kirkolla on Latviassa nykyisellään 200 seurakuntaa,

joissa palvelee 100 pappia. Latvialaisista n. 100 000 henkeä identifioi itsensä roomalaiskatolisiksi.

Kirkolla on Riikassa pappisseminaari, joka toimii Rooman Lateraaniyliopiston alaisuudessa. Seminaarissa on mahdollista suorittaa baccalaureuksen tutkinto. Kirkon jäsenyyteen liitetään kasteen kautta vuosittain n. 6000-7000 henkeä. Demografisesta vinoutumasta johtuen hautaisten määrä on kasvussa.

Isä Kristapovičs korosti sitä, että katolinen kirkko on perinteisesti suojellut Latvian vähemmistöjä. Näistä esimerkkinä hän mainitsi n. 60 000:n hengen puolalaisvähemmistön. Kirkko on tarjonnut tunnustukseltaan katolisille vähemmistöille mm. kansankielisiä jumalanpalveluksia ja näin tukenut pienten kansallisuusryhmien kulttuurin säilymistä.

Isä Kristapovičs totesi, että katolisen seminaarin opettajien teologinen osaaminen on varsin korkeaa tasoa. Tämä johtuu seminaarin tiivistä yhteyksistä Vatikaaniin. Riikassa toimii myös kaksi katolista lukiota. Edelleen kirkolla on lastentarhoja sekä peruskoulutoimintaa.

Tiedotuksen osalta katolinen kirkko painiskelee samantyyppisten ongelmien parissa kuin maan luterilaisetkin; sillä on niukalti mahdollisuuksia saada aikaa kansallisilta TV- ja radiokanavilta. Selkeitä ekumeenisia tavoitteita kirkolla ei ole, mutta se pyrkii käytännölliseen yhteistyöhön Latvian muiden kristillisten kirkkojen kanssa. Esimerkkeinä tällaisesta yhteistoiminnasta isä Kristapovičs mainitsi mm. lasten sekä perheinstituution suojelun. Katolisen kirkon yhtenä suurena huolenaiheena ovat nopeasti levittyvät totalitaariset lahkot. Tässäkin suhteessa kirkko on avoin yhteistyölle moniin suuntiin.

Neuvostokaudella kuihtunut luostaripe-
rinne on elpymässä. Erityisesti domini-
kaanien ja kapusiinien merkitys tradition
elvyttäjänä on ollut keskeinen. Etenkin
naisten määrä konventeissa on kasvu-
suunnassa. Tulijoita löytyy myös Latvi-
an ulkopuolelta, mm. Saksasta ja Hollan-
nista. Luostarielämään perinteisesti kyt-
keytynyt sosiaalinen toiminta on niinkään
elpymässä, joskin varainhankinta muo-
dostaa tässä suhteessa suuren haasteen.
Karismaattiset ilmiöt eivät ole tuntemat-
tomia Latvian nykykatolisuudessa. Näil-
lä kirkon piirissä vaikuttavilla liikkeillä
on kannatusta etenkin nuorten keskuudes-
sa.

Seminaarin arviointiosuus

Seminaarin arviointiosuus toteutettiin
Latvian ev.-lut. kirkon konsistorin tilois-
sa lauantaina aamupäivällä 5.5.2001. Ti-
laisuudessa ei ollut läsnä Latvian kirkko-
jen edustajia.

Arviointiosuuden aluksi dosentti Jouko
Talonen täydensi edellispäivän esitystään.
Hän eritteli kiintoisalla tavalla Latvian
evankelis-luterilaisen kirkon sekä toisen
maailmansodan pyörteissä syntyneen ek-
siilikirkon jännitteisiä suhteita. Talonen
totesi, että eksiilikirkko on perinteisesti
pyrkinyt esiintymään eräänlaisena isovel-
jenä suhteessa Neuvosto-Latviassa toimi-
neeseen kirkkoon. Jos kohta suhteet pit-
kän jääkauden jälkeen ovat nyt lämpene-
mässä, kirkkoja erottaa syvä teologinen
juopa. Eksiilikirkko kantaa edelleen maa-
ilmansotien välisen uusprotestantismin
lippua, kun taas Latvian ev.-lut. kirkko
on peruslähtökohdiltaan varsin konserva-
tiivinen. Jako liberaaleihin ja konserva-
tiivisiin periytyy jo sotien väliseltä kau-
delta. Tuolloin mm. Adolf Harnackin vai-
kutuspappiskoulutukseen oli varsin vah-
va.

Teologisista painotuseroista huolimatta
Latvian evankelis-luterilainen kirkko on
tehnyt yhteistyötä eksiilikirkon kanssa
mm. virsikirjan sekä kirkkokalenterin
tuottamisessa. Diakoniatyössä Latvian
ev.-lut. kirkko nojautuu pitkälti saksalai-
seen tukeen. Kirkolla on oma diakonia-
keskus ja sen seurakunnat pitävät yllä
diakoniapisteitä. Joskin vahva saksalais-
vaikutus diakoniatyössä näkyy määrätty-
nä keskusvetoisuutena, myös seurakun-
tadiakoniaa on pyritty kehittämään. Dia-
koninen ajattelu ei toistaiseksi ole läpäis-
syt koko kirkkoa. Näin kirkon diakonia-
työ joutuu turvaamaan ulkomaiseen tu-
keen.

Kirkon sosiaalinen työ joutuu kohta-
maan mittavia haasteita. Näistä keskei-
sinä Talonen mainitsi entisessä Itä-Euroo-
passa yleisen katulapsiongelman sekä
naisiin kohdistuvan väkivallan. Latvias-
ta puuttuu toistaiseksi kirkon työtä tuke-
va kansalaisjärjestötoiminta.

Käydyssä keskustelussa heitettiin ilmaan
kysymys, voiko Latviassa jo vakiintunut
käytännön yhteistyöhön painottuva eku-
meeninen malli toimia ilman kajoamista
oppikysymyksiin. Latvian tilanne on si-
käli kiintoisa, että maassa on useita vah-
voja tunnustuskuntia. Monissa kysymyk-
sissä kirkkojen on tarpeen puhua yhdellä
äänellä. Lähtökohtien erilaisuudesta joh-
tuen Viro ja Latvia ovat valinneet täysin
erilaisen ekumeenisen mallin.

Keskustelussa kiinnitettiin huomiota sii-
hen, että monissa seminaarin latvialais-
puheenvuoroissa neuvostoaikaa arvioitiin
varsin myönteiseen sävyyn. Arkkipiispa
Vanagsin mainitsemia taloudellisia ongel-
mia ruodittaessa todettiin, että Luther-
Akademia muodostaa tässä suhteessa suu-
ren ongelman. Kun kirkolle ei yliopistol-
linen teologikoulutus sinällään riitä, rin-
nakkaisen kirkollisen tiedekunnan ylläpi-
to vaatii suunnattomia resursseja. Tämä

puolestaan on johtanut taloudelliseen ja niin muodoin myös teologiseen riippuvuuteen ulkomaisista rahoittajista, ennen muuta Missouri-synodista. Keskustelussa todettiin, että taloudellinen itsenäisyys merkitsee myös teologista itsenäisyyttä. Tässä suhteessa pohjoismaisilla kirkkoilla on ollut selkeä linja: rahaa ei käytetä painostuskeinona, ja yhteistyökirkkoilla on oikeus itsenäisesti valita oma linjansa. Missourin läsnäoloa Baltiassa ja Venäjällä ei kuitenkaan tulisi kokea ensisijaisesti uhkana, vaan haasteena. Myös Suomen kirkon tulisi hoitaa suhteitaan alueen kirkkoihin nykyistä paremmin.

Ystävyyssurakuntatoiminta on se kirkon ulkosuhteiden sektori, jolla yhteydet Latviaan toimivat nykyisellään kenties säännöllisimmin. Keskustelussa todettiin, että tämän toiminnan motiiveja on jatkuvasti pohdittava. Suomalaisesta näkökulmasta katsoen ystävyyssurakuntatoiminnan keskeisenä tavoitteena tulisi pitää molemminpuolista oppimista. Mikäli yhteistyöstä kuitenkin puuttuu aito vastavuoroisuuden elementti, toiminnan perusteet tulisi ottaa uuteen tarkasteluun.

Kirkkoneuvos Risto Cantell selvitti työryhmälle Valko-Venäjän tilannetta. Piispat Aarre Kuukauppi, Georg Kreschmar sekä Jaan Kiivit selvittivät Valko-Venäjän luterilaisten skismaa keväällä 2001 Genevessä. Tapaaminen oli sikäli merkittävä, että kirkkojen keskinäinen vuoropuhelu voi nyt jatkua. Genevessä saavutettiin myös periaatteellinen yksimielisyys jatkomenettelystä asian suhteen.

Myös Venäjällä luterilaisuuden sisäinen hajaannus on saanut huolestuttavia piirteitä. Viron piispa Jaan Kiivit vihki loppuvuodesta 2000 Vsevolod Lytkinin diakoniksi Novosibirskiin. Piispojen tapamisessa Genevessä sovittiin kahden vuoden mittaisesta aikalisästä, jonka kuluessa kirkot käyvät Lytkinin kanssa neuvotte-

luja Novosibirskin tilanteen selkiyttämistä. Kahden vuoden määräajan umpeuduttua Novosibirskin seurakunnat päättävät, liittyvätkö ne ELKRAS:iin vai Inkerin kirkkoon. Missourin kanta kysymykseen on edelleen avoinna.

Geneven tapaamiseen osallistunut kirkkoneuvos Cantell totesi, että Inkerin, Liettuan ja Valko-Venäjän kirkot sekä Saksan itsenäinen luterilainen kirkko ovat antaneet yhteisen julkilausuman. Konservatiivisessa julkilausumassa mainitut kirkot sitoutuvat Raamattuun ja Konkordiaan. Periaatteessa tämä merkitsee sitä, että julkilausumakirkkoilla on keskinäinen ehtoollisyhteys. Vallitsevassa tilanteessa koulutustuen merkitys on suuri. Sanottu koskee sekä Venäjää että Baltiaa. LML:n jäsenkirkon ominaisuudessa myös Suomen ev.-lut. kirkon tulisi kantaa nykyistä suurempaa vastuuta Baltian luterilaisista. Käytännössä tämä merkitsisi tiivistävää yhteydenpitoa ja yhteistoimintaa.

Arviointiosuuden päätteeksi Itä-Euroopan työryhmän puheenjohtaja Matti Kotiranta esitteli uskonnonvapaus tilannetta Baltiassa ja Latviassa. Voimassaoleva Latvian uskonnonvapauslainsäädäntö muistuttaa paljolti v. 1997 voimaan tullutta Venäjän uskonnonvapaus lakia. Kuten Venäjällä, myös Latviassa laki takaa erityisaseman traditionaalisille tunnustuksille. Baltiassa positiivisesta uskonnonvapaudesta ei täydessä merkityksessä edelleenkään voida puhua. "Uusi eurooppalainen vapaus ajattelu", johon positiivisen uskonnonvapauden periaatteen sisältyy, tekee vasta tulokseen Baltian lainsäädäntöön. Baltia on uskonnollisesti varsin heterogeeninen kokonaisuus. Viro ja valtaosa Latviasta kuuluvat luterilaisuuden vanhoihin tukialueisiin, kun taas roomalaiskatolisuus on Liettuan päätunnustus. Latviassa ja Virossa uskonto ei samalla tavoin kytkeydy nationalismiin kuin esi-

merkiksi Puolassa. Neuvostovallan luhistumisen jälkeen uskonnollinen kenttä on Baltiassakin ajautunut käymistilaan. Uususkonnollinen liikehdintä herättää jatkuvasti pelkoja yhteiskuntarauhan rikkoutumisesta. Näissä oloissa alkuvaiheen lainsäädännöllistä liberalismia seurasi jo 1990-luvun varhaisina vuosina vastareaktio. Kiristynvä tendenssi näkyy sekä Viron vuoden 1993 että Latvian ja Liettuan vuoden 1995 uskonnonvapauslaeissa. Lainsäädäntöprosessien aikana käydyt Baltian maiden keskinäiset konsultaatiot johtivat konsensukseen siitä, että alueella toimii kaksi perinteistä uskontokuntaa sekä 4 perinteistä tunnustuskuntaa.

Kaikkien Baltian maiden uskontolainsäädäntö pohjaa eräänlaiseen "äänettömään yhteiskuntasopimukseen"; valtio tunnustaa uskonnollisen ryhmän olemassaolon tietyin edellytyksin. Tämä merkitsee periaatteessa tasavertaisia oikeuksia kaikille kirkkoille ja uskonnollisille yhdyskunnille. Toisaalta alueen valtiot eivät kuitenkaan rinnasta uskontokuntia liikeyrityksiin. Tällä peruslähtökohdalla on eräitä esim. verotuskysymyksiin liittyviä käytännön seuraamuksia.

Saavutettuun konsensukseen sisältyvien traditionaalisten uskontojen tai tunnustusten – jotka vaihtelevat eri maissa – ulkopuolelle jäävät yhteisöt voivat saada laillisen statuksen tietyin ehdoin. On huomattava, että pelkkä rekisteröinti ei anna oikeutta uskonnonopetukseen kouluissa. Yhteenvetona Kotiranta totesi, että kaikissa Baltian maissa valtiot ovat kuitenkin lähteneet kehittämään uskontolainsäädäntöä eurooppalaisen vapausajattelun suuntaan.

“Orthodox Christianity and Contemporary Europe” –konferenssi Leedsissä 25.-28.6.2001

Kaisamari Hintikka, Hanna-Maija Ketola ja Timo Frilander

Leedsin yliopisto järjesti 25.-28.6.2001 Devonshire Hallissa kansainvälisen konferenssin aiheesta Orthodox Christianity and Contemporary Europe. Konferenssi oli järjestyksessä toinen laaja LUCRECES (Leeds University Centre for Russian, Eurasian and Central European Studies) –tapaaminen. Ensimmäinen LUCRECES –konferenssi järjestettiin niinkään Devonshire Hallissa vuonna 1998. Tuolloin teemana oli maallikoiden rooli kirkossa. Suomesta vuoden 2001 konferenssiin osallistui tutkijat Kaisamari Hintikka ja Hanna-Maija Ketola (Helsingin yliopisto) sekä vs. työalasihteeri Timo Frilander (KUO).

Ukkoshauteiseen Leedsiin kokoontui kesäkuun viimeisinä päivinä noin satapäinen joukko yli kymmenestä maasta pohdimaan ortodoksisuuden roolia tämän hetken Euroopassa. Vuoden 1998 ensimmäisen LUCRECES –konferenssin tapaan seurakunta oli tälläkin kertaa varsin sekalaista. Osanottajien joukossa oli paitsi yliopistotutkijoita, myös pappeja ja maallikoita lukuisista tunnustuksista. Samaan konferenssiin mahtui niin ortodoksipiispoja kuin apokalyptisesti virittyneitä keskieuropalaisia protestanttejakin. Jos kohta osanottajien monenkirjava tausta

aiheuttaa keskusteluissa toisinaan hankaluuksia, juuri aitoeurooppalainen moniäänisyys on ollut yksi molempien LUCRECES –konferenssien viehättävimmistä puolista.

Molemmissa LUCRECES –konferensseissa on ollut mukana myös suomalaisia. Nyt mukana olleista sekä Timo Frilander että Kaisamari Hintikka osallistui jo vuoden 1998 tapaamiseen. Suomalaisen panos on sikäli huomattava, että edustajia muista pohjoismaista ei LUCRECES –konferensseihin ole osallistunut.

Kun Itä-Euroopan tutkimusta harjoitetaan myös muissa pohjoismaissa, asiaintilaa voi pitää hieman yllättävänä.

Ennakkotietojen valossa vuoden 2001 LUCRECES –konferenssista oli tulossa merkittävä tapaus. Järjestäjät olivat kutsuneet alustajiksi kaksi raskaan sarjan kirkkopoliitikkoa, Venäjän ortodoksisen kirkon Ulkoasiain osaston johtajan metropoliitta **Kirillin** (Gundjajev) sekä Vatikaanin Kristittyjen Ykseyden Neuvoston entisen puheenjohtajan kardinaali **Edward Cassidyn**. Viimemainittu ottikin kutsun vastaan. Myös metropoliitta Kirill ilmaisi suhtautuvansa alustuspyyntöön sinänsä myönteisesti, mutta katsoi olevansa estynyt saapumasta Leedsiin. Kirillin sijasta Venäjän ortodoksisen kirkon puheenvuoron käytti patriarkaatin Ulkoasiain osaston työntekijä igumeni **Hilarion** (Alfejev). Koko osanottajajoukolle tarkoitettujen alustusten lomassa konferenssi jalkautui pienempiin teemasesioihin.

Keynote Addresses: Cassidy ja Hilarion

Kuten alustajien valinta osoittaa, roomalaiskatolis-ortodoksisen dialogin nykytilanne oli Leedsissä vahvasti esillä. Ajattellen sekä epäonnistuneeksi luonnehdittua Baltimoren neuvottelukierrosta keväällä 2000 että samanaikaisesti Leedsin konferenssin kanssa toteutunutta paavin Ukrainan-vierailua painopisteenasettelu tuskin olisi voinut olla onnistuneempi. Alustuspuheenvuorossaan tiistaiaamuna 26.6.2001 turhautuneen oloinen kardinaali Cassidy piirsi varsin synkän kuvan roomalaiskatolis-ortodoksisen dialogin tämänhetkisestä tilanteesta. Cassidy viittasi Baltimoressa vahvasti esillä olleeseen uniaattikysymykseen ja totesi, että ulospääsy vallitsevasta umpikujasta on joko lukittu tai tukittu ("The exit is locked or blocked"). Muotoilusta voi lukea pientä

piikittelyä ortodoksisen osapuolen suuntaan.

Roomalaiskatolis-ortodoksia suhteita hiertävä uniaattiongelma voidaan tiivistää kysymykseen itäisen riituksen katoisten kanonisesta asemasta. Ortodoksit tulkitsevat tilannetta nyt siten, että uniaattien kanonisuuden tunnustaminen merkitsisi kääntäen ortodoksisten kirkkojen kanonisuuden epäämistä. Edelläesitetystä tulkinnasta johtuen ortodoksit eivät tyydy siihen roomalaiskatolisen osapuolen viralliseen toteamukseen, ettei uniatismi ole käyttökelpoinen ekumeeninen malli. Kuten myös Baltimoressa kävi selvästi ilmi, ortodoksit odottavat roomalaiskatolisten vetävän mainitusta lausunnosta myös konkreettisia, uniaattien asemaan ulottuvia johtopäätöksiä.

Pessimistisestä perusnäkemyksestään huolimatta kardinaali Cassidy piti roomalaiskatolis-ortodoksisen vuoropuhelun jatkamista välttämättömänä. Konferenssin yleisteemaan liittyen hän korosti voimakkaasti eurooppalaisten kirkkojen merkitystä maanosamme vakiintuneen kristillisen arvopohjan säilyttäjinä. Kardinaali liittyi näin mm. paavin Strassbourgissa huhtikuulla 2001 esittämiin näkemyksiin Euroopan yhteisistä kristillisistä juurista. Tässä juuri olikin hänen pääviestinsä Leedsiin kokoontuneelle konferenssiväelle: ortodoksisuudella on oma paikkansa eurooppalaisessa kokonaisuudessa. Hieman epäselväksi tosin jäi, millaisia käytännön johtopäätöksiä tästä tulisi vetää.

Yhtenä ratkaisumallina roomalaiskatolis-ortodoksisessa dialogissa vallitsevaan pattitilanteeseen Cassidy esitti "kiertoteiden" käyttämistä. Tällöin ylipääsemättömän vaikeaksi osoittautunut uniaattikysymys jätettäisiin ratkaisematta, kunnes mahdolliset läpimurrot muissa kysymyksissä loisivat uusia edellytyksiä myös tämän ongelman tarkasteluun. Erityisen

toiveikkaasti kardinaali tarkasteli Lähi-Idän kirkkojen neuvoston (the Middle-East Council of Churches) piirissä tehtävää työtä. Sekä ortodoksit että roomalais-katoliset ovat edustettuina mainitussa neuvostossa. Ajatuksiaan lähemmin selvittämättä kardinaali Cassidy totesi, että Lähi-Idän kirkkojen neuvostolla saattaa tulevaisuudessa olla merkitystä myös ratkottaessa Euroopan kirkkojen keskinäisiä ongelmia.

Kardinaali Cassidyn korkean aseman huomioon ottaen oli luontevaa, että terävintä kritiikkiä viljeltiin alustusta seuraneella kahvitauolla. Erityisesti eräät roomalaiskatoliset sekä anglikaanit kritikoivat Cassidyä liiallisesta sitoutumisesta ylätasen ekumeniaan. Nämä kriitikot katsoivat, että korkean tason neuvottelut tulisi vallitsevissa olosuhteissa tilapäisesti tykkänään jäädyttää. Vasta kun kirkkojen ruohonjuuritason yhteistyö on riittävästi muokannut maaperää, voidaan tehdä uusi yritys pattitilanteen murtamiseksi myös ylätasolla. Kriitikoiden esittämä malli vastaa perusratkaisuiltaan Cassidyn tarjoamaa kiertoteiden käyttämistä. Teologisen dialogin sijaan arvostelijat näyttivät kuitenkin painottavan allianssivytteistä käytännön yhteistoimintaa väli-vaiheen ratkaisuna.

Omassa alustuksessaan keskiviikkona 27.6.2001 igumeni Hilarion loi mielenkiintoisen yleiskatsauksen Venäjän ortodoksisen kirkon lähihistoriaan. Hilarion viittasi **Nikita Hrustsevin** valtakaudella tehtyihin laskelmiin, joiden mukaan viimeinen esivallankumouksellinen sukupolvi väistyi viimeistään 1980-luvun alussa. Tämän arvioitiin merkitsevän myös Venäjän ortodoksisen kirkon lopullista tuhoutumista. Kirkkoa 1960- ja 1970-luvuilla uhanneen katastrofin keskeiseksi torjujaksi igumeni Hilarion nosti silloisen Leningradin metropoliitan **Nikodimin**. Hrustsevin laskelmien säikäyttämä metropoliitta Nikodim ryhtyi määrätietoisesti

ohjaamaan nuoria, lahjakkaita henkilöitä Venäjän kirkon avainpaikoille. Hilarionin mukaan tämä toiminta loi perustan vuonna 1988 alkaneelle Venäjän kirkon ulkoiselle nousulle.

Jos kohta Venäjän kirkon ulkoinen kehitys onkin ollut ripeää, sisäinen kasvu ottaa vielä runsaasti aikaa. Esimerkiksi luostaritradiio pääsi neuvostovallan vuosina pahoin rapautumaan. Edelleen kirkon jäsenistö tarvitsee kipeästi piispojen ohjeistusta. Viimeksi mainittua puutetta paikkaa ns. millennium-piispainkokouksen elokuussa 2000 antama sosiaalietiikan doktriini. Tätä asiakirjaa sekä piispainkokouksen ekumenialinjauksia igumeni Hilarion esitteli valituin paloin. Huomionarvoista on, ettei Hilarion erityisesti näyttänyt väistävän niitä tuoreeseen sosiaalietiikan doktriiniin sisältyviä linjauksia, jotka väistämättä herättävät kritiikkiä länsimaaisessa kuulijakunnassa. Päinvastoin, hän käsitteli varsin avoimesti mm. kirkon seksuaalieettisiä linjauksia sekä sen suhtautumista kuolemanrangaistukseen.

Sosiaalietiikan doktriini on syntynyt mit-tavan valmisteluprosessin tuloksena. Sen muotoiluun on käytetty runsaat kolme vuotta. Asiakirjan peruslähtökohtana on, ettei kirkko voi eristäytyä maailmasta. Maailmassa eläessään kirkko ei sinänsä ota kantaa erilaisten poliittisten järjestelmien keskinäiseen paremmuuteen. Varovaiseen sävyyn doktriini kuitenkin toteaa, että eräät hallintojärjestelmät saattavat olla kirkon kannalta parempia kuin jotkut toiset. Esittelemäänsä asiakirjaan viitaten igumeni Hilarion totesi, että Venäjän kirkko suhtautuu valtiokirkkomalliin kielteisesti. Hilarionin mukaan valtiovallan holhouksesta 1980- ja 1990-lukujen taitteessa vapautunut kirkko haluaa myös jatkossa pysyä riippumattomana.

Perinteiseen ortodoksiseen tapaan asiakirja torjuu kaikki nationalismin muodot,

mutta hyväksyy patriotismin. Näihin linjauksiin kytkeytyy myös sotien luokittelu yhtäältä oikeutettuihin ja toisaalta epäoikeudenmukaisiin. Igumeni Hilarion totesi, että kirkko hyväksyy paitsi jäsentensä asepalveluksen, myös laajemmin kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen asevoimin. Doktriini ei selkeästi asetu vastustamaan kuolemanrangaistusta. Se tyytyy toteamaan, että tämän kysymyksen ratkaisu riippuu yksin valtiovallan tahdosta.

Igumeni Hilarion luonnehti millenniumpiispaan kokouksen ekumeniadekreettiä kompromissiksi, joka tyydyttävällä tavalla sovittaa kirkon sisäisiä mielipide-eroja suhteessa ekumeeniseen toimintaan. Joskin dekreetti yhtäältä torjuu sekä interkommuunion että "oksateorian" (branch theory), se kuitenkin turvaa Venäjän kirkon ekumeenisen osallistumisen. Tätä osallistumista kirkko vähintään virallisesti motivoi lähetystyöstä käsin: ortodoksista uskoa on syytä pitää esillä kirkkojen välisillä foorumeilla. Muutoin laajassa puheenvuorossaan igumeni Hilarion ei erikseen viitannut roomalaiskatolis-ortodoksisessa dialogissa ilmenneisiin ongelmiin. Hän ei myöskään millään tavoin puuttunut paavin meneillään olleeseen Ukrainan-vierailuun. Samoin KMN:n ja ortodoksisten kirkkojen keskinäiset ongelmat jäivät muutamien yleisluontoisten mainintojen varaan. Ortodoksisen maailman sisäisiä jännitteitä igumeni Hilarion ei käsitellyt Leedsissä lainkaan.

Toisin kuin kardinaali Cassidylla, igumeni Hilarionilla ei Leedsissä ollut tarjota kokonaisnäkemyistä ortodoksisuuden roolista tämän hetken Euroopassa. Kuten arvata saattaa, lähinnä informatiivistyyppisen ja polemiikkia välttäneen alustuksensa päätteeksi Hilarion joutui vastaamaan kriittisen kuulijakunnan kysymykseen. Keskustelussa erityisesti Tshetshenian sota sekä Venäjän kirkon suhtautuminen

kuolemanrangaistukseen nostettiin tapetille. Tshetshenian tilannetta igumeni Hilarion kieltäytyi tykkänään kommentoimasta. Vaikenemistaan hän perusteli sillä, että kyseessä on puhtaasti poliittinen asia. Kirkon suhtautumisesta kuolemanrangaistukseen Hilarion totesi, ettei Raamattu millään tavoin tuomitse rikollisten teloittamista. Päinvastoin, Vanhasta Testamentista löytyy tälle käytännölle jopa tukea. Toisaalta igumeni Hilarion korosti kirkon suhtautuvan tähän kysymykseen neutraalisti.

Ryhmäsessioiden ja keskustelujen antia

Konferenssiedustajien sekä panelistien monenkirjavista taustoista johtuen ryhmässä pidettyjen esitelmien taso vaihteli suuresti. Kuulemistani esityksistä ehdottomiin huippuihin kuului prof. **Evert van der Zweerden** (Nijmegenin yliopisto) vertaileva katsaus **Vladimir Solovjovin** ja **Slavoj Žižek**'n Eurooppa-tulkintoihin ("Is Europe a Christian Super-Nation?"). Yhtenä johtopäätöksensä agnostikoksi tunnustautuva van der Zweerde kiisti mm. roomalaiskatolisen kirkon viime aikoina voimakkaasti esiin nostaman näkemyksen "kristillisestä Euroopasta". Professori van der Zweerde katsoo, että sekularisaatio on jo riistänyt kristinuskolta edellytykset toimia eurooppalaisuuden konstituivana elementtinä. Toisaalta juuri sekularisaatio työntää kirkot ja kristilliset yhteisöt kansalaisyhteiskunnan piiriin, jossa ne voivat vapaasti operoida.

Toinen kiintoisa joskin runsaasti kritiikkiä nostattanut esitys koskien ekklesiologian ja kansallisen identiteetin suhdetta ortodoksisessa perinteessä oli lähtöisin isä **Jaroslav Bucioran** (St. Vladimir's Ukrainian Orthodox Church, Ontario) kynästä. Isä Buciora teki selkeän eron yhtäältä patriotismin ja toisaalta fanaattisen patriotismin välillä. Hän tote-

si, että ortodoksinen kirkko tunnustaa ja hyväksyy kansallisten identiteettien kirkon. Kirkko itsessään ei kuitenkaan voi samaistua mihinkään ideologiaan, jollaiseksi myös fanaattinen patriotismi on laskettava. Vastauksena ykseyden ja moneuden ongelmaan isä Buciora esitteli ortodoksista ekklesiologiaa ja erityisesti sen keskusta, eukaristista teologiaa. Hän muistutti, että ortodoksisella ekklesiologialla on vahva eskatologinen dimensio. Tämä eskatologinen ulottuvuus tulee näkyväksi eukaristiassa. Ehtoollinen "pyhitää toiseuden". Siinä ykseys on läsnä jo tässä monenlaisten ristiriitojen repimässä ajassa.

Osin juuri korkeasta abstraktioasteesta johtuen isä Bucioran esitystä kritikoitiin laajalti. Siitä ei juurikaan löytynyt avaimia tämän hetken suuriin konkreettisiin haasteisiin, kuten nationalismiin ja ortodoksisuuden kytkentöihin Itä-Euroopassa. Länsieurooppalaiset kuulijat tarttuivatkin välittömästi siihen ristiriitaan, joka kirkon virallisen opetuksen ja tosiasiallisten käytäntöjen välillä näyttäisi vallitsevan. Lähinnä brittiläiset kriitikot paheksuivat sitä, että eritoten Itä-Euroopassa monet hierarkit tekevät vapaaehtoisesti yhteistyötä äärinationalistien kanssa. Heidän mielestään olisi loogista, että kirkko ekskommunikoi tässä suhteessa haittaaneet paimenet. Edelleen arvostelijat huomauttivat, että "toiseus" ei kuulu ensimmäisen uskonkappaleen piiriin. Se on ihmisen itsensä tuottamaa. "Toiseudessa" ei siis sinänsä ole mitään pyhitettävää. Päinvastoin, eukaristia ennallistaa Jumalan luomistyön. Lopuksi kriitikot totesivat, ettei ortodoksisella eukaristialla ole ihmisten ristiriitoja sovittavaa merkitystä ortodoksisen kirkon ulkopuolella. Jakautuneen kristikunnan oloissa Bucioran viljelemä teologia jää näin nojatuoliteoretisoinnin tasolle.

Omasta puolestaan isä Buciora tunnusti kritiikin osin oikeutetuksi. Hän totesi, että kirkon tulee jatkuvasti pyrkiä juurruttamaan liturgiaa ja uskoa ihmisten arkeen. Kysymystä äärinationalistien kanssa yhteistyötä tekevistä kirkonmiehistä hän ei kommentoinut. Sen sijaan Buciora totesi, että bysanttilainen symphonian, so. kirkon ja valtion yhteistoiminnan periaate on jatkuvasti käyttökelpoinen. Aito-ortodoksiseen tapaan hän torjui jyrkästi ajatuksen ehtoollisyhteydestä ekumenian välineenä.

Tasokkaiden töiden lomassa kuultiin myös joitakin rimanalituksia. Näistä pahimpiin kuului hollantilaisen europarlamentaarikon **Bas Belderin** esitys "European Unity from a Christian Political Perspective". Belder puolueineen edusti reformoitua pyrkimystä "maailman hallitsemiseen evankeliumilla", ja tämän näkemyksen hän myös toi esityksessään vahvasti esiin. Belderin esitys, johon parhaimmillaan sisältyi muutamia mielenkiintoista näkemyksiä Euroopan Unionin tulevaisuudesta, kirvoitti jälkikäteen kikeriä kommentteja myös muilta hollantilaisilta. Muista flopeista mainittakoon bulgarialaisen tutkijan **Nonka Bogomilovan** uskontopluralismin suuntaan kallistunut esitelmä "Eastern Christianity, New Age and Old Myths". Niinikään bulgarialaisen professori **Kalin Yanakievin** eteerinen ja hieman saarnahtava esitys otsikolla "From the Narthex. The Theology of the Church Edifice **In Thy Light do We See Light** Ps. 36" avautui läntiselle kuulijakunnalle varsin vaivalloisesti.

Alustusten ja esitelmien ohessa käydyt keskustelut osoittivat, että Suomen ev.-lut. kirkkoa kohtaan tunnetaan maailmalla joltisestikin mielenkiintoa. Yhteistyötarjouksia erityisesti stipenditoiminnan alalla tuli paitsi Leedsin yliopiston taholta (**Jonathan Sutton**), myös Prahasta. Nämä

aloitteet olivat Leedsissä vielä sikäli raakileita, ettei niiden esittäjillä tuntunut olevan selvää kuvaa suunnitellun yhteistyön luonteesta. Osittain kiihkeä yhteistyökumppaneiden haku liittyy nyt muodissa olevaan verkostoitumiseen. Toisaalta näitä mahdollisuuksia erityisesti Leedsin suuntaan olisi hyvä kartoittaa sikäli, että kyseessä on huomattava brittiyliopisto (n. 23 000 opiskelijaa), jonka Venäjän ja Itä-Euroopan-osaaminen näyttää olevan varsin korkealla tasolla. Mikäli suunniteltu venäläisneuvottelujen syntyhistorian kartoittamista koskeva projekti toteutuu, erityisesti Leedsin kirkkohistorian asiantuntemukselle sekä vaikuttavalle yhteistyökumppanien verkostolle saattaisi tässä olla käyttöä. Mainittua yliopistoa ja sen järjestämiä konferensseja voisi tässä tapauksessa mahdollisesti käyttää myös tutkimustulosten kansainvälisenä levityskanavana.

Leedsissä kävi ilmi, ettei Englannin kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon keskinäisille oppineuvotteluille ole toistaiseksi odotettavissa jatkoa. Tällä hetkellä britit luottavat paitsi ruohonjuuritason käytännön yhteyksiin, myös yksittäisiin henkilökohtaisiin kontakteihin. Edelleen käynnissä oleviin suomalais-venäläisiin oppineuvotteluihin Englannin kirkon edustajat näyttivät suhtautuvan varsin skeptisesti. Viimemainitun dialogin historiaa tai erityispiirteitä tuntematta Venäjän-yhteyksiä harrastavat anglikaanit epäilivät neuvottelukoneiston pyörittämisen mielekkyyttä tilanteessa, jossa konkreettiset läpimurrot näyttävät olevan kovin kaukana. Lisäksi Venäjän kirkossa 1990-luvun mittaan kasvanut ekumeniakriittisyys näyttää lamaannuttaneen paitsi brittejä, myös keskieuropalaisia protestantteja. Kun venäläisneuvottelujen vuoden 2002 kierros keskittyy kolmikymmenvuotisen neuvottelurupeaman evaluointiin, vallitsevassa tilanteessa olisi ehkä tarpeen pohtia tarkkailijoiden kutsumista myös Englannin kirkosta. Näin siitä-

kin huolimatta, että Porvoon kirkkoyhteisö on Suomen kirkon kautta neuvotteluisa jo edustettuna.

Itäeurooppalaisten runsas osanotto on kuulunut molempien LUCRECES-konferenssien ilahduttaviin piirteisiin. Erityisesti venäläisten, bulgaarien ja romanialaisten mielenkiinto Leedsin tapaamisia kohtaan näyttää olevan kestävää laatua. Kun vuoden 2001 konferenssi käsitteli ortodoksisuuden roolia tämän hetken Euroopassa, jugoslaavien täydellistä poissaoloa voi pitää ikävänä puutteena.

Pieni Suomeakin sivuava episodi Leedsissä koettiin. Venäjän tiedeakatemian moskovalaiset tutkijat **tri Sergei Filatov** sekä **tri Roman Lunkin** osoittivat huomattavaa mielenkiintoa **Raimo Jaatisen** perustamaa ns. Karjalan kirkkoa kohtaan. Huolimatta siitä, että Filatov ja Lunkin vakuuttivat olevansa aiheesta kiinnostuneita puhtaasti tutkimuksellisessa mielessä, heidän oli vaikea salata narkästystään Jaatisen toiminnan johdosta. Venäläistutkijat varoittivat, että Karjalan kirkon propagomalle karjalaistyyppiselle nationalismille on olemassa todellinen tilaus.

Toistaiseksi on epäselvää, jatkuuko LUCRECES-konferenssien perinne myös tulevaisuudessa. Epävarmuus johtuu siitä, että vuosien 1998 ja 2001 tapaamisten eräänlaisena primus motorina toiminut Jonathan Sutton ei oman ilmoituksensa mukaan enää jatkossa vastaa konferenssijärjestelyistä. Mikäli Leedsin tapaamiset saavat jatkoa, myös Suomen kirkon olisi syytä olla näissä edustettuna. LUCRECES-konferenssien ainutlaatuisuus piilee niiden jo aiemmin mainitussa moniäänisyydessä; Leedsin tapaamiset tuovat yhteen paitsi yliopistoväkeä, myös lukuisia tunnustuskuntia niin idästä kuin lännestäkin. Tämä kompositio tekee mahdolliseksi myös ruohonjuuritason kosket-tavan keskustelun sekä Euroopan että laajemmin koko maailman tulevaisuudesta.

Anti-Semitism and Anti-Judaism Today. A Lutheran Contribution to the Jewish-Christian Dialogue Conference Center Manreza, Dobogokö (Budapest) 9-13 syyskuuta 2001

Anni Maria Laato

Osallistuin syyskuussa Suomen ev.-lut. kirkon edustajana LML:n järjestämään antisemitismia ja antijuutalaisuutta käsittelevään kokoukseen. Osallistujia oli yli 60, noin 15 maasta, useimmista sekä luterilaisten että juutalaisten edustajia. Kokous pidettiin heti YK:n Durbanin rasismia käsittelevän kokouksen jälkeen. Paddy Meskin (Etelä-Afrikka) ja Peter Prove (LML) toivat sieltä terveisiä. Dobogoköissäkin puhuttiin antisemitismistä paljolti ihmisoikeuskysymyksenä.

Sanalla *antisemitismi* kokouksessa tarkoitettiin "hostility toward, prejudice against, and oppression of the Jewish people" ja sanalla *antijuutalaisuus*: "antipathy toward, opposition to, or polemics against Judaism as a faith". Erityisesti jälkimmäisen sanan käyttö oli hiukan epäselvää.

Terrori-isku USA:han

iltapäivällä 11.9. oli tarkoitus jatkaa ryhmäkeskusteluja, kun viesti USA:han kohdistuneista terrori-iskuista tuli. Ohjelma muuttui täysin: järkyttyneinä keräännettiin katsomaan BBC:n uutisia, ihmiset yrittivät tavoittaa New Yorkissa asuvia sukulaisiaan ja ystäviään. Illalla luettiin ensin surevien qaddish-rukous, sitten vietettiin Unkarin piispan johdolla yhteinen rukoushetki. Seuraavana päivänä annettiin yhteinen julkilausuma, jossa terroriteot tuomitaan.

Viimeiseksi päiväksi suunniteltu ohjelma oli pakko peruuttaa paluulentojen varmistamiseksi. Kun kaikki poisjäänyt ohjelma tiivistettiin keskiviikkoon 12.9, ei keskusteluille ja loppulauselman valmistelul-

le enää jäänyt riittävästi aikaa. Lauselmia ei saatukaan valmiiksi. Päätettiin, että Geneven toimisto muotoilee lauselman sitten kun osallistujat ovat lähettäneet kirjallisia kommenttejaan.

Maaraportit

Eri maitten edustajat olivat jo etukäteen lähettäneet maaraportit, joissa piti kertoa toisaalta kristittyjen ja juutalaisten välisistä suhteista ja yhteistyön muodoista omassa maassa, ja toisaalta antisemitismien ja antijuutalaisuuden esiintymisestä. Kokouksessa edustajat saivat vielä esitellä maansa tilanteen ja nostaa esille ajankohtaisia kysymyksiä. LML julkaisee maaraportit tulevassa kirjassaan (LWF Documentation series), mutta kerroin nyt joitakin pääpiirteitä.

Itä-Euroopan maissa antisemitistiset ilmiöt ovat lisääntyneet viime vuosina. Sosialistisen järjestelmän romahtaminen ja nationalismien nousu ovat lisänneet 'vieraita' kohtaan tunnettua vihamielisyyttä ylipäättään. Kaikissa näissä maissa toimii useita juutalaisten ja kristittyjen välisiä suhteita käsitteleviä järjestöjä, esim. International Council of Christians and Jews. Venäjällä ja Puolassa luterilaiset kirkot ovat vähemmistökirkkoina kokeneet samoja vaikeuksia kuin juutalaiset seurakunnat; siksi luterilaiset ja juutalaiset tuntevat tiettyä läheisyyttä toisiinsa.

Pohjoismaissa kristittyjen ja juutalaisten yhteistyöllä on selkeät puitteet. Norjalla, Ruotsilla ja Suomella (Tanska ei osallistunut) on käytännön projekteja, joilla pyritään levittämään tietoa juutalaisuudesta ja kristittyjen ja juutalaisten välisistä suhteista. Ruotsalaiset nostivat esille erityisesti antisemitismia lietsovien Internet-sivujen lisääntymisen, Koraanikoulujen opetuksen (esim. ettei holokaustia ole ollut, Jerusalemissa ei ikinä ole ollut juutalaisten temppeliä jne) sekä sektausta ja

ympärileikkausta koskevan julkisen keskustelun.

Australiassa luterilaiset ja juutalaiset ovat asuneet maantieteellisesti eri alueilla, eivätkä 'tavalliset ihmiset' vieläkään usein kohtaa toisiaan. Luterilaisissa kirkkoissa, varsinkin maaseudulla, on vieläkin jonkin verran antisemitismia. Luterilaisten kirkkojen julkilausuma "A statement by the Council of Presidents of the Lutheran Church of Australia" (1996) herätti paljon keskustelua. Yhteistyötä on tehty erityisesti kirkkojen ja juutalaisten yhteisöjen neuvottelukunnissa (esim. Victorian Council of Christians and Jews), jotka ovat tuottaneet kristittyjen ja juutalaisten suhteita sekä antisemitismia koskevaa materiaalia.

Etelä-Afrikassa palestiinalaisten kannatus on vahvaa ja vastaavasti Israelin valtiota kritisoidaan. Apartheid-hallitus teki aikoinaan yhteistyötä Israelin kanssa ja sen aikana juutalaiset laskettiin 'valkoisiksi'. Suurin osa antisemitistisista hyökkäyksistä liittyykin politiikkaan. YK:n Durbanin kokouksen aikana NGO-kokouksessa levitettiin antisemitistista propagandaa. Kuitenkin, kirkkojen ja juutalaisten yhteisöjen välit ovat hyvät. Ne toimivat yhdessä yhteiskunnallisissa kysymyksissä, esim. AIDSia vastaan

Israelin juutalainen edustaja (Jordanian kirkon Mitri Raheb ei saanut viisumia) totesi realistisesti, että mikäli antisemitismi maailmalla on lisääntynyt, se varmaan johtuu Israelin valtion perustamisesta ja olemassaolosta. Hän korosti kasvatuksen ja opetuksen merkitystä: kristittyjen, juutalaisten ja muslimien pitäisi tietää enemmän toisistaan ja tavata toisiaan. Hän piti tärkeänä sitä kristittyjen itsetutkistelua (suhteessa juutalaisiin), jota viime vuosina on paljon nähty, ja uskoi että samanlainen prosessi tekisi hyvää juutalaisillekin (esimerkiksi tutkia sitä mitä kouluissa opetetaan 'toisista').

Etelä-Amerikassa luterilaiset kirkot ovat pieniä vähemmistökirkkoja ja ne osallistuvat juutalaisten ja kristittyjen keskusteluihin yhdessä katolisen kirkon kanssa.

Pohjois-Amerikassa ajankohtaisin asia on juutalaisten tutkijoiden merkittävä dokumentti Dabru Emet (liite netissä: <http://www.jcrelations.net>) USA:ssa on paljon kristittyjen ja juutalaisten yhteistyöjärjestöjä, materiaalia tuotetaan paljon (ylläolevasta nettiosoitteesta saa käsityksen asiasta). Toisaalta, perinteistä antisemitismia esiintyy myös edelleen. Kanadassakin on antisemitismia, esim. holokaustinkieltäjien propaganda (Ernst Zundel), antisemitististen Internet-sivujen lisääntyminen sekä juutalaisten omaisuuteen kohdistuva vandalismi. Erityisesti toisen Intifadan aikana vihamielisyys on kasvanut. Toisaalta myös yhteistyö ja dialogi kirkkojen ja juutalaisten yhteisöjen välillä on lisääntynyt.

Keskieuropassa kristittyjen ja juutalaisten välejä leimaa edelleen nach-Auschwitz-tilanne. Saksalaiset, itävaltalaiset ja hollantilaiset, sekä kristityt että juutalaiset, ottavat sen raporteissaan lähtökohdaksi. Näissä maissa on – enemmän kuin muualla – annettu julkilausumia, joissa pyydetään anteeksi kirkkojen toimintaa ja tuomitaan kaikki antisemitismi. Siitä huolimatta antisemitismia edelleen esiintyy: Itävallassa on Jörg Haider, Saksassa uusnatseja, hautausmaiden häpäisyjä, nimettömiä puhelinsoittoja, antisemitistisen materiaalin levittämistä. Hollannissa vandalismi synagogia ja hautausmaita kohtaan on lisääntynyt. Saksan juutalaisten tämän hetken erityisongelma on se, että Venäjältä tulee enemmän väkeä kuin yhteisöt kunnolla pystyvät vastaanottamaan.

Kaikissa osallistujamaissa esiintyy antisemitismia ja antijuutalaisuutta, mutta

sen muodot, määrä ja lähtökohdat poikkeavat toisistaan. Yhteistä on juuri nyt se, että Israelin ja palestiinalaisten tilanne on nostanut esiin hyväksyttävän kritiikin lisäksi myös antisemitistisiä puheita ja tekoja. Todettiinkin, että yhdessä voimme antaa suuntaviivoja tilanteen korjaamiseksi, mutta kunkin maan on etsittävä omat painopisteensä ja menetelmänsä.

Esitelmät ja ryhmäkeskustelut

Esitelmissä ja ryhmäkeskusteluissa käsiteltiin antisemitismin/antijuutalaisuuden juuria, nykyisiä ilmenemismuotoja sekä näkymiä tulevaisuuteen. Itse käytin pyydetyn puheenvuoron aiheesta: *Following the Spirit in Dialogue. A Shift in Jewish and Christian Relations?*

Ongelmallisia kysymyksiä

Sekä yleiskeskusteluissa että ryhmäkeskusteluissa kävi ilmi, että vaikka monista asioista kristittyjen ja juutalaisten välisissä suhteissa ollaankin yksimielisiä, myös selkeitä eroja on olemassa.

1) Jumalan tie(t) ja juutalaislähetyistyö. Muutamien osallistujien näkemyksen mukaan kaikki uskonnot ovat yhtä hyviä, ja kristittyjen ja juutalaisten pitäisi varoa muodostamasta omaa blokkia. Toisaalta varsin yleinen näkemys tuntui olevan se, että kristinusko ja juutalaisuus ovat rinnakkaiset tiet (Ruotsin Guds Vägar-raportin valmisteluun osallistunut Jesper Svartvik sanoi raportin nimen tarkoittavan juuritätä). Kun kerran Jumalan lupaukset juutalaisille ja liitto juutalaisten kanssa ovat voimassa, kirkkojen pitää selkeästi sanoutua irti kristillisestä universalismista ja kaikesta missiosta juutalaisten parissa. Kolmas näkökulma, joka tuotiin esille, oli se, ettemme voi muuttaa UT:ta ja yksiselitteisesti julistaa kahden tien teologiaa. Julkilausumaehdotuksessa tästä tematiikasta ei puhuttu. Ehdotusta käsi-

teltäessä viimeisenä iltana kello 23.15, Svartvik kuitenkin ehdotti, että lauselman lisättäisiin pätkä, jossa "vihdoinkin" tehtäisiin em. johtopäätökset ja julistettaisiin, että juutalaisuus on kristinuskon kanssa rinnakkainen tie, eikä juutalaisilla ole mitään syytä tulla kristityiksi. Asiasta ei myöhemmän ajankohdan vuoksi ollut mahdollista keskustella ja niin puheenjohtaja ehdotti, että Svartvik kirjoittaa tätä asiaa käsittelevän tekstiluonnoksen. Sitä ei kuitenkaan ollut siinä versiossa, jonka LML lähetti osallistujien kommentoitavaksi. LML:n lehdistötiedotteessa sanotaan tähän liittyen, että "ovi on avoin muutokselle juutalaisten ja kristittyjen suhteessa", mutta "joillakin kirkkoilla on vielä pitkä matka tähän uudenlaiseen suhteeseen."

2) *Sionismista* ei keskusteltu yleiskeskusteluissa, eikä kaikissa ryhmissäkään, mutta yllättäin loppulauselmahetkeltä löytyi seuraava teksti (jota ei siis lainkaan ehditty käsitellä):

We acknowledge the importance of the land of Israel to the Jewish people and its central place in the promises of God. We therefore affirm that the connection of the Jewish people to the land, embodied in Zionism and the state of Israel, is not a racist ideology but a central element of biblical faith. In solidarity with the Jewish people, and in spirit of the biblical prophets, the church will seek to understand the proper role and calling of the State of Israel among the nations of the world.

3) *UT:n antijuutalaisuus*. Kunnolla käsittelemättä jäi myös kysymys siitä, voidaanko sanoa että Uusi testamentti sisältää antijuutalaisia ilmaisuja. Jo sanan "anti-Jewish" määrittely oli horjuvaa. Jos sanalla 'anti-Judaism' tosiaan tarkoitetaan teologisia ilmaisuja, joiden tarkoitus on 'halventaa juutalaisia ja heidän uskoaan',

tuntuu oudolta sanoa UT:ta antijuutalaiseksi. Professori Kraus piti esitelmän aiheesta "Antijudaismus als Problem neutestamentlicher Theologie", jossa hän selitti UT:n kritiikin taustoja (antiikki, juutalaisuuden sisäinen kritiikki, konfliktit Jeesukseen uskovien juutalaisten ja niiden, jotka eivät uskoneet, välillä, kristittyjen itsemäärittely). Hänen mukaansa polemiikki kehittyi asteittain, eikä kristittyjen ja juutalaisten suhde vielä UT:n aikana ollut lukkoonlyöty.

Professori Halperin taas lähti esitelmässään siitä, että UT on juutalaisvastainen, mutta sitä on luettava, "ettei sen antijuutalaisuus vaikuta heihin." Itse toin esille patristisen näkökulman: voidaan sanoa, että UT jatkaa VT:n juutalaisuuden sisäistä kritiikkiä, mutta myöhemmin samoja tekstejä ruvettiin tulkitsemaan selkeän juutalaisvastaisesti. Ero vähemmistöryhmän esittämän kritiikin ja valtaapitävien harjoittaman leimaamisen välillä on suuri. On tärkeää todeta, ettei UT anna oikeutusta antisemitismille. Rabbi Kleinin mukaan tärkeää onkin tekstien Wirkungsgesichte: UT:n tekstejä on käytetty juutalaisvastaisesti. Pyhiä tekstejä ei voi muuttaa, mutta on opittava tulkitsemaan niitä. Itse en usko, että meidän täytyy leimata UT:n tekstejä juutalaisvastaisiksi, vaan ne pitää ymmärtää kontekstissaan, ilman Tertullianusta ja kumppaneita.

On selvää, että eräät edustajat, varsinkin juutalaiset, toivoivat kokoukselta nopeita ja yksinkertaisia ratkaisuja kristinuskon ja juutalaisuuden suhteen teologiseen määrittelemiseen. "Proselytismi torjuttiin jo 1984! Nyt pitää mennä eteenpäin!" sanottiin. Kokouksen ohjelma oli kuitenkin suunnattu pitkälti käytännön toimien pohtimiseen, eikä aika, eivätkä resurssit millään voineet riittää kaikkien monitoimien kysymysten käsittelyyn.

Mitä voidaan tehdä antisemitismin ja antijuutalaisuuden torjumiseksi?

Seuraavia asioita pidettiin tärkeinä:

- henkilökohtaiset tapaamiset, dialogi ruohonjuuritasolla, vierailut kirkoissa ja synagogissa
- teologiien ja maallikkojen koulutus
- asiantuntijoiden vaihto (vierailut yliopistoissa ja yhteisöissä)
- kunkin maan lainsäädännön tarkistaminen
- Internet *hate-sites*: torjunta, tekijöiden identifiointi, "vasta-sivut" eli oikeaa tietoa sisältävien sivujen tuottaminen
- tuotettava enemmän materiaalia, joka lisää tietoa juutalaisuudesta / kristinuskosta / niiden suhteesta sekä torjuu antisemitismia kirkon teologiassa ja liturgiassa
- muistettava historia: kristittyjen ja juutalaisten suhteet ovat olleet hyvinkin erilaisia eri maissa ja eri aikoina, tarvitaan detaljitutkimusta eikä yleistyksiä
- kristittyjen ja juutalaisten on yhdessä keskustellen tutkittava Raamattua
- tehdään yhteistyötä rauhan ja oikeudenmukaisuuden puolesta
- kirkkojen pitää reagoida, kun antisemitismia esiintyy yhteiskunnassa
- poliittisissa lausunnoissa on pyrittävä tasapuolisuuteen

Lopuksi

Oli erittäin arvokas asia, että niin monet juutalaiset yhteisöt olivat lähettäneet edustajansa Dobogoköön. Omasta mielestäni kokouksen tärkeintä antia oli eri maiden edustajien tapaaminen, avoimet keskustelut sekä sen näkeminen, miten erilaisissa tilanteissa elämme.

LML:n tiedotteen mukaan kokoukselle leimaa-antavaa oli keskinäisen kunnioituksen ilmapiiri. Eräs juutalainen edustaja kuvasikin tilannetta sanoilla "a family experience".

Ei voida sanoa, että antisemitismi olisi vähentynyt; jossakin päin maailmaa on päinvastoin. Tänäpäin kuitenkin monin paikoin kristityt ja juutalaiset työskentelevät yhdessä sen torjumiseksi. Kirkoissa on kasvanut kiinnostus sitä kohtaan, mikä kristittyjä ja juutalaisia yhdistää: meillä on samat juuret ja samat pyhät kirjoitukset, Jeesus ja apostolit olivat juutalaisia.

Raportti arkkipiispa Jukka Paarmen Unkarin-vierailusta 14.-19.9.2001

Timo Frilander

*Suomen evankelis-luterilaisen kirkon delegaatio vieraili Unkarissa ja Romaniassa arkkipiispa **Jukka Paarmen** johdolla syyskuun jälkipuoliskolla 2001. Vierailu tapahtui Unkarin ja Transilvanian evankelis-luterilaisten kirkkojen kutsusta. Unkarin-osuus toteutui pääosin 14.-19.9.2001. Delegaatio siirtyi 20.9. Transilvaniaan, mutta palasi Helsinkiin Budapestin kautta 24.-25.9. Tässä yhteydessä kirkkojenvälisiä virallisia keskusteluja ei enää käyty. Arkkipiispan lisäksi delegaatioon kuuluivat kirkkoneuvos **Risto Cantell**, dosentti **Kyllikki Tien-suu**, kirkkoherra **Simo Koho**, pastori **Tuula Pohjalainen-Vinko** sekä vs. työalasihteeri **Timo Frilander**. Suomalaisen osapuolen tulkkina matkalle osallistui teol. yo **Anna-Maija Viljanen**.*

Unkarin evankelis-luterilaisen kirkon aiempi johtava piispa **Béla Harmati** kutsui kesällä 2000 arkkipiispa **Jukka Paarmen** viralliselle vierailulle Unkariin. Pian asian tultua julkiseksi myös Transilvanian unkarinkielinen luterilainen kirkko sekä Siebenbürgenin vastaava saksankielinen kirkko esittivät arkkipiispa Paarmalle omat vierailukutsunsa. Kun Suomen arkkipiispa ei aiemmin virallisesti ollut vieraillut Romanian

Transilvaniassa, näihin toivomuksiin päätettiin suostua.

Matkavalmistelut käynnistyivät tammikuussa 2001, jolloin kirkkoneuvos **Risto Cantell** sekä vs. työalasihteeri **Timo Frilander** tutustuivat Unkarin evankelis-luterilaisen kirkon tilanteeseen Budapestissa ja uudessa hiippakuntakeskuksessa Győrissä (matkaraportti julkaistu Reseptio-lehden numerossa 1/2001). Tammikui-

sen valmistelumatkan yhteydessä sovittiin alustavasti sekä vierailun ajankohdasta että Unkarissa käytävien virallisten keskustelujen asialistasta. Matkan jatkovalmistelut Suomessa hoidettiin KUO:n ja arkkipiispan kanslian yhteistyönä. Vierailun ennakkovalmisteluissa aktiivisimmin esiintynyttä Unkarin evankelis-luterilaisen kirkon ulkoasiainosastoa pyydettiin sopimaan aikataulutuksesta sekä muista käytännön järjestelyistä Transilvanian ja Siebenbürgenin kirkkojen kanssa.

1. Unkarin kirkon tämänhetkinen tilanne

Unkarin luterilaisten uutta väestönlaskentaa kohtaan tuntema huoli näyttää lopulta osoittautuvan aiheettomaksi. Jos kohta virallisia tuloksia ei arkkipiispa Paarmannin syyskuisen Unkarin-vierailun aikana vielä ollutkaan käytettävissä, ennakkotiedot kertovat luterilaisten suoriutuneen varsin kohtuullisesti. Luterilaisiksi itsensä määrittelevien lukumääräksi arvioidaan nyt peräti 350 000 henkeä, kun vielä tammikuussa 2001 synkimmät arviot ennakoivat kokonaismäärän putoavan runsaaseen kahteensataan tuhanteen. Vuoden 1948 edelliseen vastaavaan väestönlaskentaan nähden pudotusta on silti tapahtunut noin 100 000:n hengen verran. Reformoitujen osuuden jyrkkää laskua on pidettävä hienoisena yllätyksenä. Ennakkotietojen valossa reformoituiksi itsensä identifioivia on enää n. 1.3 miljoonaa.

Väestönlaskennan odotettua positiivisemmista tuloksista huolimatta evankelis-luterilainen kirkko on Unkarissa edelleen pieni vähemmistötunnustus. Kaikkien tunnustuskuntien nauttima arvonanto on 1990-luvun taloudellis-poliittisten murrosten myötä ollut kovalla koetuksella. Erityisesti 1990-luvun alkupuolella kirk-

koihin kohdistui runsaasti epärealistisia odotuksia. Niiden odotettiin nopeasti ratkaisevan niin unkarilaista yhteiskuntaa piinaavat moraaliset ongelmat kuin poliittiset ja taloudellisetkin vaikeudet. Kun kirkkojen resurssit samanaikaisesti olivat erittäin vähäiset, euforia vaihtui pian pettymykseksi. Unkarin ev.-lut. kirkon kohdalla tämä näkyy mm. 1990-luvun alun toimitusbuumin laantumisenä. Toisaalta Unkarin luterilaisen kirkon oppilaitokset ovat jatkuvasti erittäin suosittuja. Huolimatta Unkarin kokonaisväkiluvun laskusta kirkon oppilaitoksiin pyrkivien määrä kasvaa.

Vuoden 2001 alussa toteutettu Unkarin ev.-lut. kirkon hallinnonuudistus näyttää alkuhankaluuksista huolimatta toteutuneen hyvin. Hallinnonuudistus loi toisen maailmansodan jälkeen vakiintuneiden eteläisen ja pohjoisen hiippakunnan rinnalle kolmannen, ns. läntisen hiippakunnan. Samassa yhteydessä piispa **Imre Szebik** otti hoitaakseen suomalaista arkkipiispan virkaa vastaavan johtavan piispan viran. Jos kohta Unkarin kolmen piispan Imre Szebikin, Béla Harmatin ja **János Ittzésin** keskinäiset näkemyserot eivät tyystin olekaan kadonneet, yhteistyö asiakysymyksissä näyttää sujuvan varsin hyvin.

Unkarin kirkossa kiihkeääkin keskustelua aiheuttanut hallinnonuudistus vaikuttaa suomalaisesta näkökulmasta katsoen perustellulta. Aiempi, kaksi hiippakuntaa käsittänyt hallintomalli yhdisti itä-länsisuunnassa samoihin kokonaisuuksiin seurakuntia, joiden taloudelliset toimintaedellytykset, hengellinen perinne ja historia poikkesivat radikaalisti toisistaan. Nykyjärjestelmäkään tuskin täysin poistaa näitä ongelmia. Silti Tonavan länsipuoliset seurakunnat on nyt yhdistetty tavalla, jota molempia maailmansotia edeltänyt historiallinen perinne tukee. On huomattava, että kolmannen hiippakun-

nan perustamisesta huolimatta piispankaupunkeja on ainoastaan kaksi. Sekä pohjoisen että eteläisen hiippakunnan keskukset ovat Budapestissa, kun taas uuden läntisen hiippakunnan piispanistuin sijaitsee Győrissä.

Rinnan hallinnollisten uudistusten kanssa Unkarin kirkko kehittää sekä jumalanpalveluselämänsä että työmuotojaan. Kirkon nousevista erityistyömuodoista mainittakoon vankila- ja sotilassielunhoito. Edelleen Unkarin ev.-lut. kirkko osallistuu roomalais-katolisten ja reformoitujen rinnalla Budapestin Ferihegyn lentokentän ekumeenisen kappelin toimintaan. Käsikirjauudistuksen toteuttamista varten on asetettu erityinen liturginen työryhmä. Suomen jumalanpalvelusuudistuksen tapaan Unkarissa on jo nyt kokeiluseurakuntia, jotka testaavat mainitun työryhmän tuottamaa materiaalia, esimerkiksi uusia messusävelmiä. Suomen liturginen vaikutus tuntuu ja näkyy Unkarin kirkossa. Keskustelua käydään mm. perinteisten Luther-talaarien vaihtamisesta alboihin. Kuten Suomessa, myös Unkarissa maallikoiden aktivointi on jatkuvasti polttava puheenaihe. Piispat kehottavatkin seurakuntia rohkeasti hyödyntämään maallikoita sekä soveltamaan jumalanpalveluksen uudistusprosessissa tehtyjä löytöjä.

Unkarin ev.-lut. kirkon suhteet valtiovaltaan ovat nykyisellään varsin hyvät, joskin maassa toimii myös kirkkokriittisiä puolueita. Istuva hallitus suhtautuu myönteisesti Unkarin perinteisiin kirkkokuntiin. Niinikään valtio on näkyvästi osallistunut kristinuskon 1000-vuotisjuhliin Unkarissa. Yksi lähitulevaisuuden suurista kysymyksistä kirkko-valtio-suhteissa koskee sosialismin kaudella takavarikoidun rakennuskannan palauttamista. Palautusprosessi etenee hitaasti; tällä hetkellä sen arvioidaan kestävän aina vuoteen 2011 saakka. Kirkko ja sen seura-

kunnat voivat ottaa takavarikoidun omaisuuden takaisin tai vaihtoehtoisesti vaatia korvausta sen käytöstä. Rakennusten palauttaminen on periaatteessa mahdollista vain niissä tapauksissa, joissa valtio edelleen omistaa konfiskoidun omaisuuden. Tapauksissa, joissa entinen kirkollinen omaisuus on siirtynyt joko yksityishenkilön tai ei-valtiollisen yhteisön omistukseen, palautuskysymys käy huomattavasti mutkikkaammaksi. Mikäli rakennusten palautus ei onnistu, kirkko on mahdollisuus saada valtiolta vahingonkorvausta. Palautuksiin ja vahingonkorvauksiin pohjautuvaa järjestelmää on tiettävästi jossakin määrin käytetty myös hyväksi: asioista perillä olevat tahot ovat saattaneet hyvissä ajoin siirtää kirkollista omaisuutta edullisesti yksityisiin käsiin. Tällöin vahingonkorvaukset ovat jääneet valtion vastuulle.

Kun ennen toista maailmansotaa kirkon omistamien koulujen sekä sosiaalialan laitosten rahoitus pohjautui pitkälti maaomaisuuteen, nykytilanteessa valtion tuki on toiminnan jatkumisen kannalta välttämätön. Näin muun muassa siitä syystä, ettei kirkon rakennusten palauttamiseen liity vastaavia takavarikoidun maaomaisuuden palautuksia. Tämänhetkisessä tilanteessa esimerkiksi maineikkaan Déakukion luterilaisen lukion vuosibudjetin tuloista n. 70 milj. forinttia (n. 1,75 milj. FIM) on peräisin valtion kassasta, kun taas oppilaitoksesta muodollisesti vastaavan Déak ter'n seurakunnan rahoitusosuudeksi jää vuositasolla vain n. 0,5 milj. forinttia (n. 12 500 FIM).

Budapestin teologisen tiedekunnan (ent. akademia) itsenäisyys suhteessa kirkkoon on 1990-luvun lopulla merkittävästi kasvanut. Tiedekunnan itsenäisyyden kasvu liittyy osittain sen statuksessa tapahtuneisiin muutoksiin: entinen Budapestin Luterilainen Akademia on nykyisellään valtion hyväksymä korkeakoulutason oppi-

laitos. Muuttuneessa asetelmassa piispat eivät enää merkittävästi kykene vaikuttamaan tiedekunnan opetushenkilöstön kokoonpanoon tai oppilasvalintoihin. Uusi tilanne näyttää johtaneen kirkon ja tiedekunnan hieman ambivalenttiin keskinäissuhteeseen: yhtäältä Budapestin tiedekunnassa jalansijaa saanut "liberaali-teologia" (jolla tarkoitettaneen historiallis-kriittistä raamatuntutkimusta) koetaan uhkana. Toisaalta nähdään, että nousevien teologipolvien tulisi kyetä operoimaan ympäröivässä "liberaalissa" maailmassa.

Budapestin teologiseen tiedekuntaan tulevien opiskelijoiden tausta on viime vuosina kirjavoitunut. Opiskelija-aineksen muutos johtuneen ainakin osittain tiedekunnan saamasta yliopistotatuksesta. Teologiaa opiskelemaan tullaan nykyisin myös ilman minkäänlaista seurakuntausta. Kirkon johto kantaakin huolta riittävästi motivoituneen papiston saataavuudesta tulevaisuudessa. Niin ikään papiston nopea naisistuminen kuuluu Unkarin kirkon merkittäviin tämän hetken haasteisiin. Naisten osallistuminen työelämään kodin ulkopuolella ei toistaiseksi ole merkittävästi vaikuttanut perinteisiin sukupuolirooleihin Unkarissa. Epäsäännöllisessä seurakuntatyössä kodin- ja viranhoidon aiheuttamat ristikkäiset paineet kuormittavat eritoten naisia. Ristiriitaiset odotukset ovatkin johtaneet pappien avioerojen nopeaan lisääntymiseen, ilmiö, joka Unkarin ev.-lut. kirkon kontekstissa on näihin saakka ollut lähes tuntematon.

Unkarin ev.-lut. kirkolla on hyvät ja toimivat suhteet maan muihin perinteisiin tunnustuskuntiin. Vaikka suhteiden kehittäminen roomalais-katoliseen kirkkoon onkin ollut erityisesti edellisen johtavan piispan Béla Harmatin agendassa korkealla sijalla, Suomessa omaksutun kaltaisen tiivis kirkkojenvälinen käytännön yhteistyö ei sellaisenaan sovi unkarilaiseen kontekstiin. Unkarin luterilaiset joutuvat

toiminnassaan aina ottamaan huomioon myös maan vahvan reformoidun kirkon.

2. Keskustelut Budapestissa ja Győrissä

Arkkipiispa Paarma tapasi Budapestissa paitsi Unkarin ev.-lut. kirkon johtoa, myös muiden tunnustuskuntien sekä valtiovallan edustajia. Lisäksi arkkipiispa seurueineen vieraili Suomen Budapestin-suurlähetystössä sekä osallistui suurlähettiläs **Hannu Halisen** ja hänen puolisonsa isännöimille päivällisille. Edelleen delegaation jäsenet saarnasivat Budapestin ympäristön sekä Györin seurakunnissa sunnuntaina 16.9.2001. Suomalaiset osallistuivat niinikään Budapestin teologisen tiedekunnan avajaisjuhlallisuuksiin 17.9. Tähän tilaisuuteen arkkipiispa toi tervehdyksen Suomen evankelis-luterilaiselta kirkolta.

Molempien kirkkojen johdon väliset viralliset keskustelut käytiin Budapestissa 14. ja 19. syyskuuta sekä Győrissä 18. syyskuuta. Yhdysvalloissa juuri vierailun alla 11.9.2001 tapahtuneiden terroritekojen aiheuttama suru ja järkytys näkyi paitsi katukuvassa, myös matkaohjelmassa. Budapest oli kauttaaltaan suruliputettu. Heti Ferihegyn kentällä 14.9.2001 arkkipiispa Paarma ja delegaation jäsenet osallistuivat lyhyeen muistohartauteen, jonka toimitti lentokentän ekumeenisen kappelin luterilainen pappi **Vilmos Fischl**. Edelleen terrori-iskujen uhreja muistettiin kirkkojen johdon ensimmäisissä virallisissa neuvotteluissa Budapestissa niinikään 14.9. Unkarilaiset isännät antoivat erityistä arvoa sille, että vakavasta kansainvälisestä tilanteesta huolimatta Suomen arkkipiispa saapui Budapestiin ennakkosuunnitelmien mukaisesti.

Kuten neuvottelujen asialistaa tammi-kuulla hahmoteltaessa ennakoitiin, kysy-

mys Euroopan integraatiosta nousi erityisesti Budapestin-tapaamisissa varsin keskeiseen asemaan. Keskusteluissa kävi ilmi, ettei Unkarin kirkolla ole virallista kantaa maan EU-jäsenyysskysymykseen. Vaikka unionijäsenyydelle ei Unkarissa juuri vaihtoehtoja nähdäkään, maan monien osakulttuurien säilyminen syvenevän integraation oloissa huolestuttaa kirkkoa. Johtava piispa Imre Szebik totesi, että maanosamme kulttuurisen diversiteetin turvaaminen edellyttää pienten kansojen laajaa yhteistyötä. Keskieurooppalaisittain ymmärrettävästi mutta suomalaisesta näkökulmasta katsoen hieman oudolla tavalla Szebik nimesi saksalais-ranskalaisen dominanssin Euroopan pienten kulttuurien suurimmaksi uhkaajaksi. Tätä yhtenäistämispainetta vastaan Unkarin ev.-lut. kirkon johtava piispa peräänkuulutti paitsi suomalais-ugrilaisten, myös slaavilaisten kansojen keskinäistä solidaarisuudentunnetta.

Unkarin ev.-lut. kirkon tämänhetkisistä piispoista Béla Harmati omaa vankimman kansainvälisen ja ekumeenisen kokemuksen. Hän pitikin keskusteluissa jatkuvasti esillä paitsi ekumenian nykytilanteeseen, myös Euroopan integraatioon liittyviä kysymyksiä. Piispa Harmati painotti Euroopan luterilaisten kirkkojen yhteistä menneisyyttä avaimena myös yhteiseen tulevaisuuteen. Hän pahoitteli sitä, etteivät Suomen EU-puheenjohtajuuskauteen Unkarissa asetetut suuret toiveet täysin toteutuneet. Erityisesti unkarilaisten intressissä ollut, EU-hakijamaiden kirkkoille suunnattu konferenssi jäi tuolloin pitämättä. Myöskään Euroopan protestanttisten kirkkojen keskinäinen yhteistyö ei Harmatin mielestä kehittynyt odotetulla tavalla. Pohjoismaiden luterilaisten kirkkojen keskinäiset linjaerot oli noteerattu myös Unkarissa. Piispa Harmati kertoi panneensa merkille, että Leuenbergin jäsenkirkot Norja ja Tanska näyttävät loit-

tonevan Porvoon sopimusta priorisoivasta suomalais-ruotsalaisesta akselista.

Omissa vastauspuheenvuoroissaan suomalaiset totesivat, ettei ajatus EU-hakijamaiden kirkkoille suunnatusta konferenssista ole millään tavoin menettänyt ajankohtaisuuttaan. Eräät kysymysryhmät ovat EU:ssa kirkkojen kannalta erityisen relevantteja. Tällaisia ovat mm. sosiaalipolitiikka, ihmisoikeudet sekä uskonnonvapauskysymykset. Suomalaiset korostivat keskusteluissa erityisesti sitä, että ihmisoikeuskysymykset on syytä hoitaa hyvin kaikissa EU-hakijamaissa. Edelleen Suomen ev.-lut. kirkko pitää tärkeänä sitä, ettei Euroopan sisälle luoda uusia erottavia rajoja. Tästä syystä yhteydenpito unionieuroopan ulkopuolelle jääviin eurooppalaisiin kirkkoihin koetaan ensiarvoisen tärkeäksi. EU:n ulkopuolisista alueista erityisesti Venäjä tulee myös jatkossa olemaan merkittävä prioriteetti Suomen ev.-lut. kirkolle.

Pohjoismaiden luterilaisten kirkkojen keskinäisten suhteiden tämänhetkistä tilannetta koskevat huomiot todettiin sinänsä oikeansuuntaisiksi. Määrättyjen linjajerojen olemassaolosta huolimatta suomalaiset kuitenkin korostivat hyvän pohjoismaisen yhteistyön jatkuvuutta. Suomalaiset yhtyivät Unkarin piispojen näkemykseen, että unionin laajetessa sekä luterilaisten että muiden protestanttien intresseistä on syytä pitää erityistä huolta. Tämä edellyttää yhteyksien luomista EU:n päätöksentekokoneistoon. Toisaalta on tarpeen huolehtia siitä, ettei luterilaisten keskinäinen yhteistoiminta muodostu ekumenian esteeksi. Kirkkojen tulee EU:ssa jatkuvasti pyrkiä puhumaan yhdellä äänellä, jotta niiden näkemykset tulisivat Brysselissä kuulluiksi.

Molemmat kirkot korostivat sitoutuneisuuttaan suomalais-unkarilaisten suhteiden hoitoon ja kehittämiseen myös tule-

vaisuudessa. Kirkkojen johdon virallisissa tapaamisissa saavutettiin myös eräitä käytännön tuloksia. Näistä uuden katekismuksen kääntäminen unkariksi ylitti tuoreeltaan parhaiten suomalaisen uutiskynnyksen. Läntisen hiippakunnan keskuksessa Győrissä sovittiin, että suomalaiset kustantavat katekismuksen käännöstyön. Mahdollisuudet painatus- ja jakelukustannusten kattamiseen selvitetään erikseen yhteistyössä Unkarin kirkon kanssa. Isännät totesivat, että suomalaisella teologialla olisi myös laajemmin kysyntää Unkarissa. Mahdollisina jatko-hankkeina mainittiin esimerkiksi prof. **Tuomo Mannermaan** tuotannon kääntäminen Unkariksi. On huomattava, että Unkarin kautta suomalainen teologia löytäisi tiensä nopeasti myös Transilvaniaan.

Katekismushankkeen ohella kirkot sopivat alustavasti keskinäisen koulutusyhteistyön tiivistämisestä. Perinteisen akateemispainotteisen stipenditoiminnan rinnalle pyritään jatkossa luomaan myös toiminnallista opiskelija- sekä työntekijävaihtoa. Mahdollisina yhteistyöaloina mainittiin erityisesti kirkon tiedotustyö, diakonia sekä työnohjaustoiminta. Etenkin työnohjauksen kehittämisen tarve on Unkarin kirkossa ilmeinen. Edelleen unkarilaiset isännät toivoivat oppilaitosten keskinäisen opettajavaihdon käynnistämistä. Kun Unkarin kirkko selkeästi odottaa koulutusyhteistyöltä molemmipuolista kokonaiskirkollista otetta, näiden hankkeiden jatkokehittely sekä rahoituksen varmistaminen edellyttävät myös Suomessa laajempaa kirkon sisäistä keskustelua.

Suomenkielentaitoinen pastori **Máté Jóob** palvelee tällä hetkellä myös Budapestin suomalaisyhteisöä. Tähän liittyen unkarilaiset isännät tiedustelivat, voitaisiinko kaupunkiin perustaa ulkosuomalaistyön papinvirka. Mikäli Budapestiin jollakin aikavälillä sijoittuisi suomalainen

pappi, hänelle voitaisiin ehkä uskoa myös eräitä mm. Unkarin kirkon työnohjaushankkeisiin liittyviä koulutustehtäviä. Suomalaiset pitivät näin mittavaa panostusta toistaiseksi epärealistisena. Keskusteluissa päätettiin kuitenkin selvittää, voisiko muualle Keski-Eurooppaan sijoitettuja suomalaispappeja hyödyntää satunnaisesti myös Unkarissa. Edelleen pyritään selvittämään, voisivatko suomalaiset ystävyysseurakunnat nykyistä laajemmin osallistua omilla työntekijäresursseillaan Unkarin ev.-lut. kirkon työn kehittämiseen.

Unkarin kirkon puuttuva työnohjausperinne sekä tästä puutteesta johtuva terminologinen epätarkkuus saattaa käytännössä vaikeuttaa kirkkojenvälistä yhteistoimintaa työnohjauksen saralla. Delegationin kielitaitoiset jäsenet kiinnittivät huomiota siihen, että virallisissa keskusteluissa käytetty työnohjaajan unkarilainen vastine sisälsi virheellisen, eräänlaiseen kirkolliseen ylitarkastajaan vivahtavan konnotaation. Vaikuttaakin ilmeiseltä, ettei työnohjauksen perusideaa ole Unkarissa vielä täysin oivallettu.

3. Tapaamiset muiden tunnustuskuntien sekä valtiovallan edustajien kanssa

Arkkipiispa Paarma, kirkkoneuvos Risto Cantell sekä dosentti **Kyllikki Tien-suu** tapasivat lauantaina 15.9. sekä Unkarin roomalais-katolisen kirkon priimaksen, kardinaali **Lajos Paskain** että kulttuuriministeri **Zoltan Rockenbauerin**. Mainittuihin tapaamisiin osallistui myös Unkarin ev.-lut. kirkon johtava piispa Imre Szebik. Suomalaiset lahjoittivat kardinaali Paskaille riemuvuoden mitalin sekä informoivat häntä Suomen ev.-lut. kirkon ekumeenisista suhteista. Arkkipiispa Paarma totesi, että paavin Suomenvierailu v. 1989 toteutettiin hyvässä yh-

teistyössä roomalais-katolisen kirkon kanssa. Edelleen hän nosti esiin maassamme hyvin toimivan kirkkojenvälisen käytännön yhteistyön, jonka ilmentymänä Suomen uuden katolisen piispan **Josef Wróbel**'n virkaanasettajaisia saatettiin viettää luterilaisessa Johanneksen kirkossa.

Suomen ev.-lut. kirkon suhteet ortodoksiin kirkkoihin näyttivät erityisesti kiinnostavan kardinaali Paskaita. Hän ihmetteli, kuinka yhteydenpito sekä Konstantinopolin patriarkaatin alaiseen Suomen ortodoksiseen kirkkoon että Venäjän ortodoksiseen kirkkoon onnistuu tilanteessa, jossa Konstantinopolin ja Moskovan suhteet ovat varsin jännitteiset. Vastauksessaan kirkkoneuvos Cantell totesi, että Suomen ev.-lut. kirkko on onnistunut pysyttelemään ortodoksista maailmaa repivän kiistan ulkopuolella. Vaikka patriarkaattien keskinäinen jännitys ei olekaan mainittavasti heijastunut luterilais-ortodoksisiin suhteisiin, suomalaiset toivoivat kiistan laukeavan mahdollisimman nopeasti. Lopuksi arkkipiispa Paarma kutsui kardinaali Paskain Suomeen yhdessä Unkarin luterilaisten piispojen kanssa.

Istuvan hallituksen keskeistä puoluetta, keskustaoikeistolaista FIDESZ:ia edustava kulttuuriministeri Zoltan Rockenbauer otti suomalaiset vieraat vastaan Unkarin parlamentissa. Tapaamisessa oli läsnä myös pääministerin neuvonantaja. Ministeri totesi, että kirkon ja valtion suhteiden luomisprosessi on edelleen kesken. Valtio palauttaa parhaillaan kirkoilta takavarikoitua rakennuskantaa sekä tukee merkittäväällä tavalla kirkon koulutus- ja sosiaalitoimintaa. Ministeri totesi, että kirkolta sosialismin kaudella takavarikoidut rakennukset ovat usein sangen kehnossa kunnossa.

Arkkipiispa Paarma selvitti kulttuuriministeri Rockenbauerille Suomen uskonnonvapauslain uudistusprosessia. Ministeri kommentoi kuulemaansa muutamilla varoitusten sanoilla. Hän totesi, että uskonnonvapauslain liiallinen liberalisointi on Unkarissa johtanut lähes anarkiaa muistuttavaan tilanteeseen. Uususkontojen, erityisesti luonnonuskontojen kannatus on vahvassa nousussa. Edelleen erilaiset uskonnollissävytteiset terapialiikkeet kykenevät nykyisen uskonnonvapauslain puitteissa vaivatta rekisteröitymään uskonnollisina yhteisöinä, vaikka niille muutoin ei myönnettäisikään toimilupaa. Audienssin päätteeksi suomalaiset ojensivat kulttuuriministeri Rockenbauerille Kalevalan englanninkielisen laitoksen.

Unkarin reformoitujen tapaaminen ei sisältynyt alkuperäiseen, isäntien laatimaan vierailuohjelmaan. Tilaisuus tähän tarjoutui kuitenkin illalla 17.9., jolloin arkkipiispa Paarma sekä kirkkoneuvos Cantell vierailivat Unkarin reformoitujen pappeinkokouksessa Budapestissa. Edelleen Unkarin ekumeenisen neuvoston nykyinen puheenjohtaja, luterilainen pastori **Tibor Görög** osallistui vierailuohjelmaan.

Vierailun tulosten arviointia

Eri tahojen kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta suomalaiset saattoivat muodostaa varsin realistisen kuvan Unkarin ev.-lut. kirkon tämänhetkisestä tilanteesta. On ilmeistä, ettei suomalais-unkarilainen yhteys millään tavoin ole pelkkä menneisyyden jäännös. Perinteisen suomalais-ugrilaisen yhteydentunteen sijaan kirkkojenvälisen suhteiden tulee kuitenkin perustua yhteiseen luterilaiseen uskonperintöön. Tätä aspektia suomalaiset toistuvasti vierailun yhteydessä korostivatkin. On tarpeen huolehtia siitä, että Budapestissa sekä Győrissä alustavasti sovittujen uusien yhteistyömuotojen jat-

kokehittely pääsee mahdollisimman nopeasti vauhtiin.

Unkarin ev.-lut. kirkossa arkkipiispa Paarman vierailu koettiin merkittävänä tapauksena. Jälkiarvioissaan kirkon johto totesikin avoimesti, että vierailu oli kohottanut Unkarin luterilaisten profiilia paitsi suhteessa valtiovaltaan, myös suhteessa roomalais-katoliseen enemmistökirkkoon. Arkkipiispa Paarman vierailu ylitti tehokkaasti unkarilaisen uutiskynnyksen; arkkipiispa esiintyi Unkarin aamutelevisiossa, ja delegaation jäsenet antoivat lausuntoja sekä haastatteluja eri tiedotusvälineille. Arkkipiispan näkemykset mm. unionikehityksestä sekä kirkkojen roolista eurooppalaisessa integraatiossa levisivätkin nopeasti laajalle paitsi tiedotusvälineiden, myös eri tilaisuuksissa pidettyjen alustusten ansiosta. Hieman erikoisena on pidettävä sitä, että historiallisen vierailun suomalainen uutisointi jäi lopulta varsin niukaksi. Parhaiten meikäläisen uutiskynnyksen ylitti uuden katekismuksen unkarinnos, josta sovittiin Györin neuvotteluissa 18.9.2001.

Unkarin ev.-lut. kirkon suhteet roomalais-katoliseen enemmistökirkkoon ovat virallisesti hyvät, mutta arkielämän kohtaamisissa ilmenee edelleen runsaasti kitkaa. Isännät pitivätkin ajatusta kardinaali Paskain kutsumisesta Suomen-vierailulle yhdessä Unkarin luterilaisten piispojen kanssa erinomaisen kannatettavana. Suomi, jossa roomalais-katolinen kirkko jouuu elämään pienenä vähemmistönä suuren luterilaisen valtakirkon varjossa, onkin unkarilaisittain kiintoisa ja ajatuksia herättävä vierailukohde.

Raportti arkkipiispa Jukka Paarman Romanian-vierailusta 20.-24.9.2001

Timo Frilander

Arkkipiispa Jukka Paarman Romanian-vierailu toteutui Transilvanian unkarin- ja saksankielisten evankelis-luterilaisten kirkkojen kutsusta. Delegaatioon kuuluivat arkkipiispan lisäksi kirkkoneuvos Risto Cantell, dosentti Kyllikki Tien- suu, kirkkoherra Simo Koho, pastori Tuula Pohjalainen-Vinko sekä vs. työala- sihteeri Timo Frilander. Suomalaisen osapuolen tulkkina matkalle osallistui teol. yo Anna-Maija Viljanen. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virallisen dele- gaation ohella rovasti Seppo Väättäinen sekä pastori Jussi Rytönen osallistui- vat Tuusulan rovastikunnan edustajina arkkipiispan Romanian-vierailuohjelmaan. Tässä raportissa Transilvanian saksankielisestä evankelis-luterilaisesta kirkos- ta käytetään selvyyden vuoksi nimitystä Siebenbürgenin kirkko.

Transilvania (unk. Erdély, rom. Ardeal) kuuluu omistusoikeuksiltaan Euroopan historian kiistellyimpiin alueisiin. Sekä unkarilaisten että romanialaisten kansal- lisessa tietoisuudessa tämä metsien takai- nen maa, *terra ultrasilvanus*, merkitsee kansakunnan kehtoa. Matyas Kiraly, yksi Unkarin historian legendaarisimmi- ta kuninkaista, oli lähtöisin nykyisen Cluj'n (unk. Kolozsvár) kaupungista. Toisaalta jo 1500-luvulle palautuva ns. dako-romaaninen teoria korostaa Transil-

vanian luonnetta Romanian kansan his- toriallisena alkukotina. Tämän teorian mukaan juuri Transilvaniassa alueen daa- kialaiset alkuperäisasukkaat sulautuivat roomalaisiin valloittajiin. Dako-romaani- seen teoriaan sisältyy lähtökohtaisesti ajatus siitä, että sekä Transilvanian un- karilaiset että saksalaiset ovat romania- laista alkuperäisväestöä myöhempiä tu- lokkaita.

Kokoonsa nähden Transilvania on suhteellisen harvaan asuttua seutua. Alueen historiallinen ydin käsittää n. 57 000 km², mutta yhdessä muiden vanhojen, vuonna 1920 Romanianlle luovutettujen unkarilaisalueiden kanssa nykyisen Transilvanian kokonaispinta-ala kohoaa runsaaseen 100 000:een neliökilometriin. Tammiukuun 1992 väestönlaskennassa Transilvanian väkiluku oli 7 723 313 henkeä (33,8 % Romanian kokonaisväkiluvusta). Näistä etniset romanialaiset muodostavat 73,6 prosentin osuudellaan ehdottoman enemmistön. Absoluuttisina lukuina romanialaisväestön määrä oli v. 1992 runsaat 5 milj. henkeä. Unkarilaiset ovat tietävästi edelleen Transilvanian suurin etninen vähemmistö (runsaat 1,6 milj. henkeä, 20,8 % alueen väestöstä), joskin kansallisuustilastoissa kolmanneksi sijoittuvien romanien määrä on jatkuvasti nousussa. Vuonna 1992 heidän osuutensa oli runsaat 400 000 henkeä. Alueella on huomattavia kaupunkeja, joista mainittakoon Cluj-Napoca (n. 333 000 as.) sekä Brasov (n. 316 000 as.).

Transilvanian unkarilaisväestö keskittyy ennen muuta Covasnan ja Harghitan läänneihin. Saksalaisväestön, ns. Siebenbürgenin saksilaisten (*Sachsen*) osuus on ollut rajussa laskussa 1980-luvun lopun poliittisista murroksista lähtien. Ceausescun kaudella Saksan liittotasavalta maksoi Romanian hallitukselle jokaisesta länteen päästetystä Siebenbürgenin saksalaisesta. Kysymys vähemmistöjen kohtelusta on Romaniassa jatkuvasti ajankohtainen. Etnisten vähemmistöjen kulttuurioikeudet on maassa lainsäädännön tasolla turvattu. Vaikka merkittävimmillä etnisillä ryhmillä onkin periaatteellinen oikeus omankielisiin kouluihin, kulttuurilaitoksiin sekä TV- ja radio-ohjelmiin, käytännön kokemukset Romanian vähemmistöpolitiikasta vaihtelevat suuresti.

Monietnisen ja monikulttuurisen Transilvanian uskonnollista kenttää hallitsee nykyisellään Romanian ortodoksinen kirkko. Sen jäsenmäärä korreloi pitkälti alueen romanialaisväestön kanssa. Roomalaiskatolinen kirkko on Transilvanian läntisistä tunnustuksista voimakkain. Sen piiriin lukeutuu n. miljoona henkeä. Kielellinen epäyhtenäisyys tosin vähentää Rooman kirkon painoarvoa alueella: Transilvanian katolisissa on sekä romanian- että unkarinkielisiä. Reformoitujen määrä jää hieman alle roomalaiskatolisen kirkon jäsenmäärän (n. 900 000), mutta vastaavasti kielellinen yhtenäisyys vahvistaa reformoidun tunnustuksen asemaa. Muut tunnustukset ovat lukumääräisesti varsin marginaalisia. Kaikkiaan Romaniassa toimii 16 virallisesti rekisteröityä kirkkokuntaa. Paikallinen erikoisuus, unitaarinen kirkko, on n. 80 000:n hengen vähemmistötunnustus. Luterilaisten kokonaismäärä lienee tällä hetkellä vajaat 50 000 henkeä. Kun Transilvanian luterilaisuus on vahvasti kansallisuuspohjaista, sekä unkarinkielinen että saksankielinen kirkko joutuvat toimimaan kaksinkertaisessa vähemmistöasemassa.

1. Transilvanian luterilaisuuden kahdet kasvot

A. Transilvanian unkarinkielinen kirkko

Arkkipiispa **Jukka Paarman** Romanian-vierailun virallinen osuus alkoi Cluj'n (Kolozsvár) kaupungista, jonne delegaatio siirtyi pikkubussilla Unkarin puolelta torstaina 20.9.2001. Budapestissa suomalaisille oli etukäteen teroitettu diskreetin kielenkäytön tärkeyttä: vanhoilla rajantakaisilla unkarilaisalueilla ei koskaan olla Romaniassa, vaan Transilvaniassa.

Cluj'n kaupungissa arkkipiispa tapasi Transilvanian unkarinkielisen kirkon johtoa. Viralliset keskustelut käytiin perjantaina 21.9.2001. Neuvottelujen alkajaisiksi piispa **Árpád Mózes** selvitti suomalaisille kirkkonsa historiaa. Aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka Transilvanian unkarinkieliset seurakunnat kuuluivat hallinnollisesti Unkarin hiippakuntien alaisuuteen. Alueen siirryttyä Trianonin rauhassa v. 1920 Romanian hallintaan Transilvanian unkarilaisseurakunnat joutuivat määrittämään asemansa uudelleen. Vuoden 1921 ensimmäinen kirkolliskokous teki päätöksen itsenäisen unkarinkielisen kirkon perustamisesta. Tällöin vaihtoehtona olisi ollut joko liittyminen vahvaan Siebenbürgenin kirkkoon tai reformoituihin.

Romanian valtion tunnustus unkarinkieliselle kirkolle saatiin vasta v. 1948. Tällä hetkellä unkarinkielisten luterilaisten määräksi arvioidaan n. 32 000 henkeä. Koko toimintansa ajan kirkko on ollut taloudellisesti heikko. Nyt toteutunutta Suomen arkkipiispan ensimmäistä virallista vierailua Transilvaniaan luonnehdittiinkin Cluj'ssa historialliseksi tapaukseksi. Unkarinkielisen kirkon lyhyen tähtäimen suurimmat haasteet liittyvät takavarikoidun kirkollisen omaisuuden, ennen muuta koulujen palauttamiseen. On huomattava, ettei Romaniassa sosialismin kaudella pääsääntöisesti takavarikoitu kirkkorakennuksia. Sitä vastoin muu rakennuskanta, kuten koulut ja sosiaalialan laitokset otettiin valtion haltuun. Sosialismin kauden yhä elinvoimaisista kumma-jaaisista mainittakoon protestanttinen teologikoulutus: Transilvanian unkarinkielisellä kirkolla on edelleen yhteinen teologinen tiedekunta reformoitujen ja unitaarien kanssa.

Unkarinkielinen kirkko nojautuu edelleen pitkälti Budapestin henkiseen tukeen. Kirkko on niinkään riippuvainen ulko-

puolisesta rahoituksesta. Yksittäisistä tukijoista keskeisimpänä mainittiin entisen DDR:n alueella toimiva Mecklenburgin maakirkko. Mecklenburgilaisten taloudellinen tuki on korvamerkitty toiminnallistyyppisiin hankkeisiin. Rakennus- tai korjausprojekteihin se ei ulotu. Kirkolliseen infrastruktuuriin osoitettua rahoitusapua kirkko sitä vastoin saa mm. saksalaiselta Gustaf-Adolf Werkilta. Edelleen LML tukee unkarinkielistä kirkkoa vuosina 2000-2002 yhteensä 150 000:lla US-dollarilla. Tammikuusta 2000 syyskuulle 2001 kolmivuotisen rahoituksen puitteissa maksettavaa tukea oli vastaanotettu yhteensä 37 000 USD. Kirkolla on myös muita pienempiä rahoittajia, mutta näiden luonne jäi keskusteluissa epäselväksi.

Koska virallisten keskustelujen asialistasta ei etukäteen päästy sopimaan, arkkipiispa Paarma esitti isännille Cluj'n tapaamisessa kaksi keskeistä tavoitetta. Ensiksi, suomalaiset olivat tulleet Transilvaniaan tiedonkeruu- ja tutustumismatkalle. Tässä tarkoituksessa delegaatio toivoi saavansa mahdollisimman paljon informaatiota Transilvanian unkarinkielisestä kirkosta ja sen toimintaympäristöstä. Toiseksi arkkipiispa tiedusteli isäntien näkemyksiä tulevaisuudessa harjoitettavasta molempien kirkkojen välisestä yhteistyöstä.

Arkkipiispa Paarman esittämiin kysymyksiin ehdittiin Cluj'ssa paneutua vain osittain. Kysymys Romanian vähemmistöpolitiikan ongelmista varasti leijonanosan käytettävissä olleesta ajasta. Sekä piispa Mózes että Brasovin lääninrovasti **Zoltán Adorjáni** pyysivät arkkipiispaa ja delegaation jäseniä informoimaan Suomen hallitusta Romanian unkarilaisvähemmistön vaikeasta tilanteesta. Isännät olivat hyvin tietoisia Romanian pääministerin lokakuulle 2001 suunnitellusta Suomen-vierailusta. He katsoivat, että ilman arkkipiispan delegaation myötävaikutusta

Suomen valtiojohdolle Romanian vähemmistöpolitiikasta muodostuva kuva saataisi jäädä yksipuoliseksi ja värittyneeksi.

Transilvanian unkarinkielisen kirkon suhteet Romanian viranomaisiin sekä maan ortodoksiseen enemmistökirkkoon ovat varsin jännitteiset. Alueen unkarilaiset moittivat ortodoksista kirkkoa Bukarestin nationalistisen politiikan tukemisesta. Heidän mukaansa Transilvaniaan nousee jatkuvasti uusia ortodoksisia kirkkoja sekä luostareita, kun taas perinteisten vähemmistötunnustusten kulttuurihistoriallisesti arvokkaatkin kulttirakennukset saavat rauhassa rapistua. Edelleen unkarilaiset katsovat romanialaisten systemaattisesti väärentävän historiaa: suhteellisen uusiin ortodoksisiin kirkkoihin on toisinaan saatettu esimerkiksi korjaustöiden yhteydessä liittää virheellinen rakennusvuosi. Näin tietoisuus Transilvanian monietnisestä ja moniuskontoisesta menneisyydestä pyritään tarkoituksellisesti häivyttämään ihmisten mielistä.

Tunnustustenväliset suhteet ja Romanian vähemmistöpolitiikka nousivat vahvasti esiin myös Turkosin pappeinkokouksessa 22.9.2001. Tapaamisen aluksi arkkipiispa Paarma sekä kirkkoneuvos Cantell esittelivät Turkosiin kokoontuneille Brasovin rovastikunnan papeille Suomen evankelis-luterilaisen kirkon historiaa, sen tämänhetkistä tilannetta ja suomalaisen ekumenian peruslähtökohtia. Alustuksissa todettiin, että toisin kuin Keski-Euroopassa, uskonpuhdistus toteutui Suomessa rauhanomaisesti kirkon sisäisenä uudistusliikkeenä. Tästä johtuen Suomen evankelis-luterilainen kirkko korostaa poikkeuksellisen vahvasti kirkon jatkuvuutta ja sisäistä uudistusta. Keski-Euroopalle tyypillisten vahvojen tunnustuskuntarajojen puute tarjoaakin Suomen kirkolle nykytilanteessa merkittävän ekumeenisen resurssin. Sekä arkkipiispa

Paarma että kirkkoneuvos Cantell korostivat lujan luterilaisen identiteetin merkitystä ekumeenisen avoimuuden lähteenä.

Suomalaisten alustuksiin liittyen Brasovin lääninrovasti Zoltán Adorjáni huomautti, että ekumenialla on Romaniassa huono maine. Ceausescun kaudella kirkot ja uskonnolliset yhdyskunnat pakotettiin keskinäiseen yhteistyöhön. Sosialismin romahdus merkitsi Adorjánin mukaan myös romanialaisen ekumenian loppua: maassa ei edelleenkään ole ekumeenista neuvostoa. Tässä yhteydessä liipaisimelle joutui erityisesti Romanian ortodoksinen kirkko, jota lääninrovasti Adorjáni moitti "taloudellisesta kulisiekumeniasta"; Transilvanian unkarinkielisen kirkon johto katsoo, että Romanian kirkko hyödyntää systemaattisesti hyvää kansainvälistä mainettaan varainhankinnassa. Moitteita liiallisesta sinisilmäisyydestä saivat Turkosissa paitsi Saksan maakirkot, myös EKK ja KMN.

Suomalaisen delegaation sisällä ennakkokäsitykset Romanian ortodoksisesta kirkosta kävivät hieman ristiin. Kirkkomme ekumeenisia suhteita hoitavilla henkilöillä näytti olevan varsin positiivinen kuva maan enemmistötunnustuksesta. Vastavasti suhteita Transilvanian luterilaisiin vaalineet delegaation jäsenet suhtautuivat Romanian ortodokseihin tuntuvasti varautuneemmin. Jos kohta suomalaisten keskinäiset näkemyserot eivät millään tavoin näkyneetkään delegaation esiintymisessä, ne osoittavat, kuinka vaikeaa objektiivisen tiedon hankinta Transilvanian tilanteesta on. Kaikissa tapauksissa on ilmeistä, ettei Romanian ortodoksinen enemmistökirkko ole monoliitti: sen piiriin mahtuu paitsi ekumeniakriittisyyttä, myös koko ortodoksista maailmaa ajatellen poikkeuksellista valmiutta muiden kirkkojen kohtaamiseen.

Kieleen ja identiteettiin palautuvista eroista huolimatta yhteistyö Transilvanian luterilaisten kirkkojen kesken näyttää useimmissa kysymyksissä sujuvan varsin hyvin. Molemmat kirkot muodostavat yhdessä LML:n Romanian-kansalliskomitean. Myös suhteessa valtiovaltaan Transilvanian luterilaiset ovat kyenneet esiintymään jossakin määrin yhtenäisesti. Mikäli vähemmistöjen tilanne ei Romaniassa kohene, kirkot aikovat jatkossa kääntyä Euroopan Unionin puoleen. Transilvanian unkarinkielisellä kirkolla ei tosin näyttänyt olevan selvää kuvaa siitä, kuka Brysselissä valvoo vähemmistöoikeuksien toteutumista. Suomalaiset suosittivatkin tehokkaampina etenemistään mieluummin joko Euroopan Neuvostoa tai ihmisoikeustuomioistuinta.

Toisin kuin Unkarissa, vierailun Transilvanian-osuuteen ei lainkaan sisällynyt ekumeenista ulottuvuutta. Suomalaisille ei myöskään tarjoutunut tilaisuutta Romanian viranomaisten tai poliitikkojen kuulemiseen. Sunnuntaina 23.9.2001 delegaation jäsenet osallistuivat jumalanpalvelukseen joko Brasovissa tai kaupungin ympäristön seurakunnissa. Saksankielisessä jumalanpalveluksessa Brasovissa saarnannutta arkkipiispa Paarmaa lukuun ottamatta suomalaisvieraat tutustuivat Transilvanian unkarinkielisen kirkon seurakuntiin.

B. Siebenbürgenin kirkko

Vaikka Siebenbürgenin saksankielinen kirkko onkin vähemmistökysymyksissä tehnyt yhteistyötä vastaavan unkarinkielisen kirkon kanssa, saksalaisten suhteet romanialaiseen valtaväestöön sekä sen instituutioihin vaikuttavat kokonaisuutena varsin toimivilta. Siebenbürgenin evankelis-luterilainen kirkko on kärsinyt suuresti 1980- ja 1990-lukujen poliittisista murroksista. Voimakkaan muuttoliikkeen johdosta kirkon jäsenmäärä on viimeis-

ten kymmenen vuoden kuluessa pudonnut lähes sadasta tuhannesta nykyiseen n. 16 000:een. Tämän kehityksen myötä Transilvanian luterilaisten keskinäiset voimasuhteet ovat radikaalisti muuttuneet: alueen perinteisesti vahva saksankielinen kirkko näyttää jäävän unkarilaistaustaisen sisarkirkkonsa varjoon. Erityistä tappiomielialaa ei saksankielisen kirkon keskusalueella Sibiussa (ent. Hermannstadt) silti ollut havaittavissa. Teologinen seminaari toimii edelleen, ja siinä on myös riittävästi opiskelijoita. Mainittakoon, että Sibiun seminaari ottaa vastaan opiskelijoita mm. Venäjältä ELKRAS'n piiristä.

Keskustelut Siebenbürgenin kirkon johdon kanssa käytiin sekä Brasovissa (ent. Kronstadt) että Sibiussa. Tutustuminen saksankieliseen kirkkoon alkoi Brasovin dekanatissa 22.9.2001. Vielä samana päivänä suomalaiset tapasivat piispa **Christoph Kleinin** kaupungin lähistöllä sijaitsevassa Vulcanin kylässä. Edelleen piispa Klein otti vieraat vastaan Transilvanian saksalaisuuden perinteisessä keskuksessa Sibiussa matkan Transilvanian-osuuden viimeisenä päivänä 24.9. Sunnuntaina 23.9. arkkipiispa Paarma saarnasi Brasovin ns. mustassa kirkossa, joka lukeutuu Transilvanian saksalaisuuden mahtavimpiin keskiajan monumentteihin. Mustassa kirkossa edelleen säilytettävä itämaisten mattojen kokoelma muistuttaa paitsi Transilvanian vanhasta asemasta kansainvälisen kaupan solmukohtana, myös Siebenbürgenin saksalaisuuden menneestä voimasta ja vauraudesta. Vastaavia votiivimerkityksen omaavia mattoja löytyy myös muista Siebenbürgenin keskiaikaisista saksalaiskirkoista.

Siebenbürgenin kirkon johdon suomalaisille välittämä informaatio valaisi kiintoisalla tavalla Romanian kansallisuuksien keskinäistä problematiikkaa. Keskusteluissa kävi ilmi, että Transilvanian unka-

riilaisten ja saksalaisten toisistaan poikkeava suhtautuminen romanialaiseen valtaväestöön palautuu alueen historiaan. Mitä vähemmistöjen kohteluun tulee, Unkarilla itsellään on eurooppalaisittain varsin synkkä menneisyys. Transilvanian saksalaisten näkökulmasta ensimmäisen maailmansodan jälkiselvittelyissä tapahtunut unkarilaisherruuden vaihtuminen romanialaishallinnoksi ei näin välttämättä merkinnytkään heikennystä suhteessa aiempaan tilanteeseen. Edelleen toisen maailmansodan pyörteissä toteutettu Transilvanian osittainen palauttaminen Unkarille johti jälleen vanhan vähemmistöjä syrjivän kansallisuuspolitiikan tilapäiseen paluuseen alueella. Osin näistä kokemuksista johtuen unkarilaisuudella ja unkarin kielellä on Romaniassa huono kaiku, kun taas Siebenbürgenin saksalais-asutus ärsyttää Romanian viranomaisia huomattavasti vähemmän. On niin ikään selvää, että Saksan liittotasavallan poliittinen ja taloudellinen voima hillitsee tehokkaasti saksalaisvähemmistöjen painostusta entisessä Itä-Euroopassa.

“Romanian saksalaisten Vatikaanissa” Sibiussa 24.9. käydyissä keskusteluissa piispa Klein luonnehti kirkkonsa suhteita Romanian enemmistötunnustukseen jossakin määrin ongelmallisiksi. Hän totesi, että antiekumeeninen ilmapiiri pesii erityisesti luostareissa. Toisaalta piispa Klein muistutti suomalaisia Romanian ortodoksisuuden “latinalaisesta luonteesta”: sikäläiset ortodoksit paitsi tuntevat keskimääräistä paremmin läntisiä tunnustuskuntia, myös esiintyvät pan-ortodoksisissa konferensseissa huomiota herättävän ekumeniamyönteisellä tavalla. Näistä positiivisista lähtökohdista käsin piispa Klein arvioi romanialaisen ekumenian tulevaisuutta voittopuolisesti myönteisin sanankääntein. Erityisen ilahduttavana hän piti sitä, että ekumeenisesti virittyneet teologianopiskelijat tunnustuk-

sesta riippumatta käyvät dialogia keskenään.

2. Käytännön yhteistoiminnan tulevaisuudennäkymiä

Tapaamiset Siebenbürgenin kirkon edustajien kanssa painoutuivat ensisijaisesti informaation vaihtoon. Kirkolla on toimivat suhteet paitsi Saksan maakirkkojen “Diakonisches Werk”iin ja Itävaltaan, myös Tanskaan sekä muihin pohjoismaihin. Yhteistyöhankkeita Transilvanian unkarinkielisen kirkon suuntaan sitä vastoin päästiin virittelemään Turkos’n pappeinkokouksessa 22.9.2001.

Transilvanian unkarinkielisen kirkon edustajat esittelivät Turkosissa suomalaisvieraille keskeisiä tulevaisuudenhaasteitaan. Näihin kuuluvat unkarinkielisen kirkollisen kouluverkoston elvyttäminen sekä diakoniatyön jälleenrakentaminen. Romanian sosiaaliset ongelmat ovat siksi mittavia, että valtio on näissä kysymyksissä kääntynyt kirkkojen puoleen. Lääninrovasti Adorjáni tosin huomautti, että valtion sosiaalisia ongelmia kohtaan tuntema mielenkiinto johtuu ensisijaisesti EU:n painostuksesta.

Leimallisesti unkarilaisina kirkkoina sekä reformoidut että luterilaiset kantavat Transilvaniassa vähemmistön kansallista identiteettiä. Omakielisen kouluverkoston jälleenrakennushanke onkin nähtävä osana laajempaa transilvanianunkarilaista kulttuurivisiota. Koulujen lisäksi unkarinkielinen kirkko ylläpitää joitakin kulttuuritaloja. Isännät eivät missään vaiheessa suoranaisesti toivoneet suomalaisten osallistuvan valtion palauttaman, kauttaaltaan huonokuntoisen rakennuskannan remontointiin. Transilvanian paikallisseurakuntien omat peruskorjaussuunnitelmat ovat kuitenkin siksi vaativia, että tähän kysymykseen törmättäneen vähintään ystävyyssuurakuntatoiminnassa.

Transilvanian unkarilaiset priorisoivat Turkosissa seuraavia tulevaisuuden yhteistyöaloja: koulutusyhteistyö, ystävyysseurakuntatoiminta, työntekijöiden palkkausongelmat erityisesti pienissä seurakunnissa, diakoniatyön kehittäminen sekä Romanian vähemmistökysymykset. Tapetille nostetuista kysymyksistä Romanian kansallisuuspolitiikka muodostaa vaikeimmin kartoitettavan asiakokonaisuuden. Delegationin johto lupasi kuitenkin informoida Suomen viranomaisia Transilvanian unkarilaisten huolenaiheista. Yksi keskeisimmistä lähitulevaisuuden haasteista, Transilvaniassa kesällä 2003 järjestettävä suomalais-ugrilainen pappeinkokous jäi ajanpuutteesta johtuen keskusteluissa turhankin vähälle huomiolle. Toisaalta delegaation jäsenet saattoivat vakuuttua siitä, että tapaamisen ennakkovalmistelut etenevät hyvin.

3. Vierailun kokonaisarviointia

Suomen arkkipiispan ensimmäistä virallista vierailua Transilvaniaan voi pitää poikkeuksellisenkin informatiivisena ja onnistuneena. Huolellisesti laaditun vierailuohjelman ainoana merkittävänä puutteena voi pitää jo aiemmin mainittua ekuumeenisen ulottuvuuden ohuutta. Tätä puutetta kompensoi osin piispa Kleinin Sibiussa 24.9.2001 esittämä hyvä ja monipuolinen tilannearvio.

Transilvanian unkarinkielisen kirkon johdossa tapahtuu lähiaikoina merkittäviä muutoksia. Kirkkoa pitkään johtanut piispa Árpád Mózes on jäämässä eläkkeelle. Tapaamiset kirkon johdon sekä seurakuntien edustajien kanssa osoittivat, että mielenkiintoa Suomen-suhteiden vaalintaan löytyy Transilvaniassa laajalla rintamalla. Kirkkojenvälisten suhteiden tulevaisuutta ajatellen tätä voi pitää rohkaisevana signaalina. Romanian luterilaisten vähemmistökirkkojen vaikeaa tilannetta on tarpeen jatkuvasti seurata. Samalla myönteisiä kontakteja myös Romanian ortodoksiseen kirkkoon tulisi vahvistaa. Transilvanian tilanteessa niin seurakuntatason kuin kirkkojen johdonkin suorat kontaktit ovat ensiarvoisen tärkeitä. Tässä suhteessa arkkipiispa Paarmen historiallinen vierailu Transilvaniaan merkitseekin tärkeää päänavausta.

Sekä Unkarissa että Romaniassa luterilaiset vähemmistökirkot toivoivat Suomelta tukea EU:n jäsenyydenhakuprosesseihin. Pohjoismaiden luterilaisista kirkkoista kenties aktiivisimmin EU-kysymyksiä seuraavalta Suomen kirkolta toivotaan erityistä konsultaatiota, jossa hakijamaiden kirkkoja valmennettaisiin unionijäsenyyteen. Kokonaisuutena kummassakaan maassa ei tällä hetkellä näytä olevan erityisen selvää käsitystä siitä, mitä EU-jäsenyys käytännössä merkitsee.

Raportti osallistumisesta Bayerin evankelisen maakirkon järjestämälle missiologis-ekumeeniselle kurssille Josefstalissa, Saksassa 14.5.-23.5.2001

Teol. yo. Aaro Rytönen

Yleistä kurssiin liittyen

Bayerin maakirkko järjestää vuosittain keväällä puolentoista viikon mittaisen ekumeenisen kurssin eri teemoihin liittyen. Osallistujia kurssilla on vuosittain noin 40-50 paristakymmenestä eri maasta. Tämän vuoden teemana kurssilla oli "Aufbruch zu einer missionarischen Ökumene", so. johdatus missionaariseen ekumeniaan. Kurssin johtavana teemana oli Johanneksen evankeliumin lause: "Niin kuin Isä on lähettänyt minut, niin minä lähetän teidät" (Joh. 20:21). Kurssin tarkoituksena oli käsitellä ennen kaikkea lähetysten tarpeellisuutta Euroopassa. Kurssilla tuotiin näkökulmia siihen, mitä lähetys tänä päivänä on ja mitä sen tulisi olla. Käsiteltävinä teemoina oli myöskin: lähetystyö ja missio käsitteenä, mission paikka nyky-yhteiskunnassa, mission nykyparadigmat, mission tarpeellisuus kirkon sisällä, missionaarisen ekumeni-

an tulevaisuus ja merkitys kirkkokunnille. Osallistujien ikä- ja virkarakenne vaihteli suuresti. Nuorin osallistuja oli 17-vuotias ja vanhin aika tasan 80-vuotias. Mukana oli kasvatustieteen opiskelijoita, teologian opiskelijoita, pappeja, maallikkoja, eläkeläisiä sekä piispoja. Puolet osallistujista oli Baijerista ja toinen puoli tasaisesti Itä- ja Länsi-Euroopasta. Mukana oli siis erittäin värikäs joukko kirkonmiehiä ja -naisia.

Kurssin rakenne

Kurssi oli suunniteltu siten, että ensimmäiset päivät käytetään tutustumiseen. Samalla kun tutustuttiin toisiin kurssilaisiin, jokaisen tehtävänä oli miettiä sekä yksin että pienissä ryhmissä omaa suhtautumista lähetystyöhön ja missiologiaan. Tämä tapahtui siten, että jokaisen tuli miettiä ja kertoa omasta traditiostaan ja

omasta kontekstistaan missiologiaan liittyen. Tämä oli mielestäni hyvä tapa lähestyä asiaa, sillä jokaisella oli oma käsityksensä lähetyksestä riippuen niin maantieteellisestä kuin tunnustuskunnallisesta asemasta. Ensimmäisen kolmen päivän aikana kävimme lisäksi pienissä ryhmissä raamattukeskustelun, joka suomeksi sanottuna oli eräänlainen raamatutunti. Itselleni tunti ei tuonut mitään kovin erityistä uutta, mutta ymmärrän tunning idean, sillä Raamattu on kristityille yhteinen ja sitä ei mielestäni käytetä kovin paljoa ekumeenisissa tapahtumissa. Raamatun asemaa voi mielestäni korostaa ja yksi mahdollisuus on pitää ekumeeninen raamatutunti. Mielestäni tämä myös rakensi kurssin ryhmähenkeä (vaikka olisi voinut luulla asian olevan toisin).

Torstaina lähdimme yhdessä päiväretkelle maaseudulle. Vierailimme ensin pienessä maalaisseurakunnassa, jonka jälkeen lähdimme patikoimaan Alpeille. Kuten tästäkin ohjelmanumerosta voi hyvin päätellä, kurssin anti ei ollut teoreettinen, vaan ennemminkin käytännöllinen. Kurssilla tutustui erittäin hyvin moniin eri ihmisiin ja tämä oli myös kurssin tavoitteena. Tavoitteena ei ollut kurssilaisten tieto-aidon kasvattaminen ja faktatiedon lisääminen, vaan eri traditioista tulevien ihmisten tutustuttaminen ja käytännön missiologian esiintuominen.

Mutta oli kurssilla myös hiukan teoreettis-painotteista luennointia. Perjantaina professori **Werner Ustorf** Birminghamista luennoi meille lähetystyöstä ja ennen kaikkea lähetytyön historiasta. Hänen mukaansa 200 vuotta sitten 1/3 maailman ihmisistä oli kristittyjä ja nyt 200 vuoden lähetytyön jälkeen 1/3 maailman ihmisistä on edelleen kristittyjä. Hänen pointtinsa oli siinä, että lähetytyöllä on ollut enemmän negatiivisia kuin positiivisia vaikutuksia maailmanhistoriassa ja samalla hän vertasi lähetytykenttiä mm. kes-

kitysleireihin. Professorin tarkoituksena oli kaiketi provosoida kurssia ja siinä hän onnistuikin. Hän toi esiin monia negatiivisia puolia lähetytytyöstä ja missiosta ja vaikka hän usein ei edes mielestäni perustellut väitteitään tarpeeksi, silti näen, että hänen käynnillään oli kurssia liikauttanut vaikutus. On hyvä, että paikalle saapuu joku, joka on hiukan kriittisempi kuin kurssilaiset keskimäärin. Olisin tosin halunnut, että hänellä olisi ollut selvempi tarkoitus; minusta tuntui, että hän vain halusi kierrättää ilmaa kurssin keskuudessa, mutta muuta ideaa hänen väitteissään ei ollut.

Kurssin loppupuoli käytettiin siihen, että yritimme saada aikaan jonkinlaista strategiaa. Mitä tarkoittaa ekumeeninen missiologia? Vai onko kyseessä ennemmin missiologinen ekumenia? Itse kiinnostuin asiasta erityisesti, sillä mennessäni kurssille luulin, että menen ekumeenisen mission kurssille, mutta kurssilla minulle alkoi selvitä, että olinkin itse asiassa mennyt missionaarisen ekumenian kurssille. Yritin selittää monille tätä eroa ja he eivät täysin sitä tajunneet, mutta minulle asia oli täysin selvä. Ekumeeninen missio on sitä, että kirkkokunnat julistavat evankeliumia yhdessä eteenpäin ja tätä kautta Kristuksen sanoma etenee. Mutta missiologinen ekumenia on sitä, että kirkkokunnat lähestyvät toisiaan ja pystyvät tekemään yhteistyötä eroista huolimatta ja tämä johtaa siihen, että maailma uskoo. Ensimmäisessä mallissa ekumeenisuus on väline, jolla saavutetaan lisää kristittyjä. Toisessa mallissa molemmat ovat päämääriä, joihin tulee pyrkiä. Tämä toinen malli on minusta tärkeämpi. Missio ja ekumenia: molempien tulee olla päämääriä. Ekumenia ei voi olla ainoastaan keino, jolla saavutetaan jotain muuta.

Kurssin lopulla esiteltiin vielä muutamia jo toteutuneita missiologis-ekumeenisia

projekteja. Kurssin organisaattori **Christine Tröger** oli ollut minuun yhteydessä jo puolitoista kuukautta ennen kurssia ja kysynyt, olisiko mahdollista, että minä kertoisin Tampereella järjestetystä Nuorten ekumeenisesta pääsiäisestä, joka oli ennen kaikkea ekumeeninen tapahtuma, mutta myös jossain määrin missiologinen tapahtuma. Valmistelin ennen kurssia aiheesta noin puolen tunnin esitelmän, jonka myös pidin kurssin toisena maanantaina.

Missionääristä ekumeniaa oli myös kurssin viimeisenä iltana järjestetty ehtoollisjumalanpalvelus anglikaanisin menoin. Jumalanpalvelusta olivat järjestämässä kaikki Porvoon yhteisön kirkkoihin kuuluneet kurssilaiset. Meitä oli mukana noin kymmenen. Jumalanpalveluksessa vietettiin ehtoollista, johon ortodokseja lukuun ottamatta kaikki ottivat osaa.

Kurssin tarkoitus

Kuten sanoin, minulla ei ole tuliaisena kurssilta mitään luentomateriaalia eikä uusia tietoja lähetymisen tilanteesta eri puolilla maailmaa. Kurssin tarkoituksena mielestäni oli enemmän tuoda yhteen ihmisiä eri puolelta Eurooppaa ja eri kirkkokunnista. Mukana oli paljon luterilaisia ja evankelisia, mutta myös ortodokseja oli suhteellisen paljon. Roomalaiskatolilaisia sen sijaan oli mukana ainoastaan yksi. Kurssin tarkoituksena oli ensin kartoittaa se, mitä me kurssilaiset ymmärrämme missiologialla ja tämän jälkeen siirtyä siihen, miten voimme tehdä lähetystä yhdessä ja mitä lähetys loppuksen lopuksi tarkoittaa.

Kurssin hyödyllisyys

Kurssista on hyötyä eri kirkkokunnille ja ihmisille eri lailla riippuen siitä, mistä tulee, millaiset taustatiedot kurssilaisella on ja mitä hän odottaa. Kurssista oli varmasti hyötyä tšekkiläiselle hussilaispiispaalle. Kurssista oli varmasti hyötyä niille monille itäeurooppalaisille pastoreille ja isille, jotka miettivät, miten heidän tulisi kohdata maassaan niin muut kirkkokunnat kuin maallistuminen. Mutta itse en suosittelisi kurssia suomalaisille piispoille enkä edes kovin kokeneille papeillekaan. Mutta ehdottomasti suosittelen kurssia suomalaisille teologian opiskelijoille sekä nuorille, vastavalmistuneille papeille. Kurssilla käsitellään mielenkiintoisia asioita mielenkiintoisista näkökulmista. Ja en olisi esimerkiksi tätä kurssia suositellut kenellekään sellaiselle, joka on erittäin kiinnostunut lähetystyöstä ja on koko ikänsä suuntautunut siihen, että hän vielä jonakin päivänä lähtee Afrikkaan viemään evankeliumia. Ennemminkin kurssi on suunniteltu ekumeenisista lähtökohdista. Kurssi voisi olla hyvä ponnahduslauta sellaiselle nuorelle teologille, joka on kiinnostunut kansainvälisyydestä ja ekumeniasta, mutta jolla ei ole vielä paljoa kokemusta asioista. Voin sanoa, että esimerkiksi omalla teologisella tietämyksellä pärjäsinkin varsin hyvin. Suomalainen teologian koulutus kestää kansainvälisen vertailun varsin hyvin.

Mutta kurssin suola oli se, että sille osallistui erilaisia ihmisiä erilaisista lähtökohdista. Tämä takasi myös sen, että viidenkymmenen kurssilaisen joukosta kasautui kurssin aikana erilaisia ryhmiä. Voin sanoa, että opettavaisimmat kokemukset tältä kurssilta minulla syntyi siinä pienessä ryhmässä, jossa meitä oli minä, ruotsalainen teologianopiskelijatyttö, saksalainen poika, italialainen nuori naispastori sekä romanialainen teologipoika.

Olimme kaikki hieman yli kaksikymmentävuotiaita ja pystyimme puhumaan asioista, vaikka emme kaikesta olleetkaan samaa mieltä.

Ennen kurssia sain lähes kaikki paperit saksaksi. Kurssista oli luvattu kaksikielinen, mutta aiemmat kokemukseni saksalaisista laittoivat minut epäilemään kurssin kaksikielisyyttä. Mutta käytäntö sujui suhteellisen hyvin. Kaikki, mikä puhuttiin saksaksi, tulkattiin pienissä ryhmissä niille, jotka kokivat tulkkausta tarvitsevansa. Kaikki, mikä taas puhuttiin englanniksi, käännettiin kaikille. Osittain huomasi, että saksa oli ykköskielenä ja englanti kakkoskielenä, mutta puhuttuani tästä asiasta kurssin järjestäjien kanssa, he kertoivat, että englanti lisää vuosi vuodelta suosiotaan. Tulevaisuudessa heidän mukaansa englanti tulee olemaan vahvempi ja vahvempi. Joten ensi vuonna kurssille voi varsin hyvin lähettää sellaisen, joka puhuu ainoastaan englantia (tai ainoastaan saksaa). Molemmilla kielillä pärjää erittäin hyvin.

Suomesta ei minun lisäksi ollut muita osallistujia. En tiedä, millainen kutsu Baijerista on tullut, mutta esimerkiksi Ruotsista oli yhteensä kolme osallistujaa, kaikki evankelis-luterilaisesta kirkosta. Jos ensi vuonna on mahdollista, niin minusta Suomestakin voisi kurssille osallistua kaksi kurssilaista.

Loppusanat ja kiitokset

Kuten jo aiemmin totesin, kurssi oli minulle positiivinen kokemus. Yllätyksiäkin tosin sattui. Minulle oli suuri yllätys kurssin sisältö. Vaikka sain ohjelman, en osannut kuvitella, että kurssi pohjautuu enemmän kokemukseen ja vapaamuotoiseen keskusteluun kuin tiiviiseen luennointiin. Olisin ehkä valmistautunut kurssiin hiukan toisella lailla, jos olisin tämän tiennyt. Mielestäni ensi vuoden lähtijää kannattaa opastaa, jotta tietää, mitä odottaa.

Olen iloinen siitä, että Kirkkohallitus sponsoroi kirkon työntekijöitä sekä opiskelijoita tällä tavalla. Tällainen kurssi antaa osallistujilleen intoa viedä kristillistä, ekumeenista sanomaa eteenpäin. Mielestäni Kirkkohallituksen ulkoasiain osaston tulee jatkossakin lähettää vähintään yksi osallistuja Josefstalin kurssille. Tämän kurssin annilla on osallistujilleen käyttöä jatkossa.

Seuraava ekumeeninen opintokurssi järjestetään Josefstalissa 29.4.-8.5.2002 aiheesta "Neuer Wein in alten Schläuchen? - Erinnern und Gestalten: Die Kirchen Europas zwischen Tradition und Moderne". Kurssi on tarkoitettu ennen kaikkea ekumenias-ta kiinnostuneille nuorille. Haku 18.1.2002 mennessä teologisten asiain toimiston kautta.

Haettavana olevat stipendit

Ulkoasiain osaston välittämät stipendit

Stipendit Yhdysvaltoihin

Gettysburgin luterilaisessa teologisessa seminaarissa opiskelua varten on haettavana stipendi lukuvuodeksi 2002-2003. Stipendin tarkoituksena on mm. edistää Pohjois-Amerikan luterilaisuuden ja kirkollisen elämän tuntemusta. Stipendi kattaa asumis- ja opiskelukustannukset. Sopii hyvin opintojensa loppuvaiheessa olevalle opiskelijalle tai vastavalmistuneelle.

Stipendi ei kata matkoja. Hakuaika: viimeistään toukokuun loppuun mennessä KUO/Teologisten asiat, kts. yhteystiedot alla.

Hakemus saa olla vapaamuotoinen, mutta siihen tulee sisältyä selvitys opinnoista, curriculum ja muutamien suosittelevien nimet.

Myös Chicagossa, Lutheran School of Theology at Chicago, on mahdollista harjoittaa jatko-opintoja kirkkomme stipen-

divaihdon puitteissa. Lisätietoja Timo Frilanderilta, yht. tiedot alla.

Eurooppaan

Unkarin luterilaisen kirkon teologiseen akatemiaan

Venäjän ortodoksisen kirkon Pietarin hengelliseen akatemiaan

Edellytyksenä näiden stipendien saamiselle on opiskelumaan kielen hallinta ja loppuvaiheessa olevat teologian opinnot. Stipendit sopivat myös vastavalmistuneille. Stipendiaattijakso joko koko lukuvuosi tai 3-4 kk. Hakuaika puoli vuotta ennen aiottua opintojen alkamista (= lukukauden alkua).

Baijerin maakirkko Saksassa myöntää kirkollemme vuosittain 8-10 stipendiä **Erlangeniin**. Stipendi käsittää 1-5 kk opinnot Erlangenissa tai Münchenissä tai kuukauden kielikurssin Erlangenissa. Sti-

pendi kattaa asumisen ja opinnot, mutta ei matkoja. Stipendi on tarkoitettu jatko-opintojen harjoittajille.

MARTIN-LUTHER-BUND Saksassa järjestää kielikurssin "Deutsch für Ausländer" Erlangenissa elo-syyskuussa 2002. Hakeminen Kirkon ulkoasiain osaston kautta. Kirkollamme on yksi paikka kurssilla. Kurssi on tarkoitettu papeille, opiskelijoille tai maallikkotyöntekijöille. Perustiedot saksankielessä vaa-
ditaan.

Luterilaisen maailmanliiton stipendit

Luterilaisen maailmanliiton stipendit ovat jälleen haettavissa vuoden 2002 syyskuun 15 päivään mennessä.

LML:n stipendiohjelman painopiste on tällä hetkellä "kolmannen maailman" sekä entisen itä-Euroopan kirkkojen tukemisessa.

Teollistuneen maailman (Eurooppa, Pohjois-Amerikka) kirkkojen jäsenille stipendejä myönnetään vain erityisistä, tarkoin perustelluista syistä.

Suomalaisen stipendin hakijanmahdollisuudet stipendin saamiseen ovat parhaat silloin, kun suunniteltu opiskelu tähtää kulttuurien väliseen oppimiseen (Intercultural learning), eli opiskelu on tarkoitettu suorittaa Afrikassa, Aasiassa tai Latinalaisessa Amerikassa. Stipendijakso voi vaihdella 3-12 kuukauteen.

Akateemisten, esim. teologisten, opiskelujen lisäksi ohjelman puitteissa tuetaan myös käytännöllisempää, ei-akateemista opiskelua. Etusijalle asetetaan ohjelmat, joiden painopisteenä on joku seuraavista: Kehitys, Sosiaalinen ja taloudellinen oikeudenmukaisuus, Ihmisoikeudet, Kristinusko ja muut uskonnot ja Kristinusko ja ideologiat.

* * * * *

Lähempiä tietoja kaikista näistä stipendeistä ja hakuprosessista on saatavissa **Kirkon ulkoasiain osastosta/Teologiset asiat, Satamakatu 11, PL 185, 00161 Helsinki, puh. 09-18021.**

Ulkoasiain osaston kotisivu

KUO:n kotisivun osoite on <http://www.evl.fi/kkh/kuo/>. Sivulta löytyy tiedot mm. avoimien olevista työpaikoista ja haettavana olevista stipendeistä. Reitti kirkon kotisivun (www.evl.fi) kautta on **www-palveluja** kirkon ulkomaansuhteet ja ekuumeeniset yhteydet.

RESEPTIO ?????????????????????????????

- reseptio on vastaanottamisprosessi
- se on kirkollisen ja teologisen tiedonkulun yksi väline
- ruohonjuuritasoon etsimistä
- palautteen saamista ja antamista
- vastaanottamista
- virallista tai epävirallista hyväksyntää
- teologisten tekijöiden ja dialogien vaikutusta
- siinä on eri tasoja, kirkollinen, seurakunnallinen, yksilöllinen
- vaikuttavia tekijöitä ovat myös ei-teologiset tekijät
- prosessi voi johtaa tuloksiin, vuorovaikutukseen
- prosessi voi johtaa kaiken loppumiseen
- kysymys on liikkeestä, joka etsii muotoaan
- Reseptio on myös Kirkon ulkoasiain osaston teologisten asiain toimiston ja ekumeniikan arkiston yhteisiä kysymyksiä ja tiedotusta
- tämä lehti haluaa löytää kohderyhmäkseen teologisista kysymyksistä kiinnostuneet henkilöt, jotka haluavat tietää enemmän, mitä kirkollisella ja ekumeenisella saralla keskustellaan...

TILAUSSLOMAKE:

HALUAN, ETTÄ MINULLE POSTITETAAN RESEPTIO-TIEDOTUS-LEHTI:

NIMI _____

OSOITE _____

POSTITETAAN OSOITTEELLA: RESEPTIO/KIRKKOHALLITUKSEN
ULKOASIAIN OSASTO, PL 185, 00161 Helsinki

Hyvä opiskelijatilaaja! Mikäli osoitteesi vaihtuu tai haluat lopettaa Reseption tilauksen, pyydämme sinua ystävällisesti ilmoittamaan: toimistosihteeri Hilka Ranki, Systemaattisen teologian laitos. Aleksanterinkatu 7 PL 33, 00014 Helsingin yliopisto, p. 09-191 23030